

Motivi u elegiji *Somnium de domina Ignjata Đurđevića*

Bosančić, Anđela

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:975042>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Anđela Bosančić

**MOTIVI U ELEGIJI
SOMNIUM DE DOMINA
IGNJATA ĐURĐEVIĆA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
STUDIJ HRVATSKOGA LATINITETA

Anđela Bosančić

**MOTIVI U ELEGIJI
SOMNIUM DE DOMINA
IGNJATA ĐURĐEVIĆA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Tamara Tvrtković

Zagreb, 2021.

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu interpretirana je elegija *Somnium de domina* Dubrovčanina Ignjata Đurđevića nastala na prijelazu iz XVII. na XVIII. stoljeće. „San o gospoји“ ljubavna je elegija s naglašenim zanimanjem za senzualnost i tjelesnost čime se razlikuje od drugih elegija toga doba. U radu je naglasak na motivima i njihovoj reminiscenciji antike, a najznačajniji motiv koji je obrađen je motiv sna koji u povijesti književnosti ima značajnu ulogu u stvaranju priče i u prenošenju pjesnikovih emocija, posebice u iskazivanju ljubavi i patnje za voljenom osobom, a često se povezuje s prolaznošću i vječnošću. Motiv sna primarni je motiv ove elegije oko kojega se šire sekundarni motivi preuzeti iz rimske ljubavne elegije, a to su: motiv pejzaža, motiv spolnoga odnosa, motiv fatalne gospodarice, motiv ljubavi, motiv ljubomore i ljubavnoga ropstva te motiv žrtve bogovima. Osim analize pjesme i obrade motiva sna u radu je opisan život i djelo hrvatskog latinista Ignjata Đurđevića i njegov značaj za hrvatski latinitet 17. i 18. stoljeća te je provedena stilistička analiza njegove elegije s naglaskom na stilske figure. Posljednje poglavlje diplomskoga rada govori o tome kako elegiju *Somnium de domina* upotrijebiti u nastavi prvenstveno Hrvatskoga i Latinskoga jezika, ali i nekih drugih školskih predmeta.

Ključne riječi: ljubavna elegija, Ignjat Đurđević, san, *domina*, neolatinitet

SUMMARY

This graduation thesis elaborates *Somnium de domina* elegy written at the transition from the 17th to the 18th century by the poet of Dubrovnik Ignjat Đurđević. "San o gospoži" (*The dream about the lady*) is a love elegy which explores the themes of sensuality and corporeity that make it different from other elegies from this period. In addition, the thesis analyses the motives and their evocation of antiquity. The most prominent motive elaborated here is the dream motive which, in the literary history, has a significant role in story making and conveying of poet's emotions, in particular in showing fondness and affection and suffering for a loved person. This motive is often associated with transience and eternity. It is the primary elegy motive, from which arise other secondary motives such as landscape, sexual intercourse, fatal mistress, jealousy, love slavery and sacrifice to the gods. Except the analysis of the elegy and the elaboration of its motives, the graduation thesis also gives an account of the life and work of the Croatian Latinist Ignjat Đurđević and his significance for the Croatian Latinism of the 17th and the 18th century. It also analyses the elegy with the emphasis on stylistic devices. The last chapter of this graduation thesis discusses how to include the elegy *Somnium de domina* in the classes of Croatian and Latin language, but in some other school subjects as well.

Keywords: love elegy, Ignjat Đurđević, dream, *domina*, Neo-Latin

SADRŽAJ

1. Uvod.....	2
2. Život i djelo Ignjata Đurđevića.....	3
2. 1. Život.....	3
2. 2. Djelo.....	5
3. Elegija kao žanr.....	8
3. 1. Antička elegija.....	8
3. 1. 1. Elegijski distih.....	8
3. 1. 2. Povijest elegije.....	8
3. 1. 3. Kanon antičkih elegičara.....	10
3. 2. Dubrovačka ljubavna elegija.....	12
4. O elegiji <i>Somnium de domina</i> Ignjata Đurđevića.....	15
5. Motivi u elegiji <i>Somnium de domina</i> i njihova reminiscencija antike.....	18
5. 1. Motiv sna.....	18
5. 2. Motiv pejzaža.....	22
5. 3. Motiv spolnoga odnosa.....	23
5. 4. Motiv fatalne gospodarice (<i>descriptio dominae</i>).....	25
5. 5. Motiv ljubavi (<i>ignis amoris</i> : Amor i Venera Cipranka).....	27
5. 6. Motiv ljubomore i ljubavnoga ropstva (<i>servitium amoris</i>).....	29
5. 7. Motiv žrtve bogovima.....	32
6. Stilistička analiza Đurđevićeve elegije <i>Somnium de domina</i>	37
7. <i>Somnium de domina</i> u nastavi Hrvatskoga i Latinskoga jezika.....	45
7. 1. Ignjat Đurđević u nastavi Hrvatskoga jezika.....	45
7. 2. Ignjat Đurđević u nastavi Latinskoga jezika.....	46
8. Zaključak.....	48
9. Popis literature.....	49

1. Uvod

Unatoč tome što je sedamnaesto stoljeće predstavljalo zatišje u književnosti latinističkoga izraza, ipak je na našim prostorima obilježeno književnim velikanima koji su svojim visokocijenjenim djelima uzdigli latinski jezik na zavidnu razinu. Jedan od poznatijih književnika je i dubrovački barokni pjesnik Ignjat Đurđević, izvrstan poznavatelj latinskoga jezika i vješt stihotvorac, koji je svojim plodnim pjesničkim korpusom ostavio dubok trag u hrvatskoj latinističkoj književnosti. Književnici i historici smatraju ga posljednjim značajnim dubrovačkim latinističkim pjesnikom, a za svoju ljubavnu elegiju *Somnium de domina*, napisanu na latinskome jeziku, uzor je pronašao u djelima rimskih ljubavnih elegičara.

Elegija *Somnium de domina* jedna je od rijetkih Đurđevićevih ljubavnih pjesama na latinskom jeziku nastala na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće, a specifična je upravo zbog senzualne note i eksplicitnoga prikaza spolnoga odnosa pjesnikove gospodarice s njegovim suparnikom, što je motiv koji se inače ne susreće u tom razdoblju. Likovi gospodarice i suparnika tipični su likovi rimske ljubavne elegije, a Đurđević koristi i topose rimske ljubavne elegije kao što su *descriptio dominae*, *servitium amoris*, *ignis amoris*. Primarni je motiv ove elegije motiv sna oko kojega se šire sekundarni motivi, a osim gore navedenih to su motiv žrtve poganskim bogovima, potom motiv pejzaža, motiv ljubomore i osvete.

Osnovni je cilj u okviru ovoga diplomskoga rada interpretirati elegiju *Somnium de domina* s naglaskom na analizu motiva i njihovu reminiscenciju antike, a opisan je i život i djelo Ignjata Đurđevića te je provedena djelomična stilistička analiza njegove elegije. Obradena je i elegija kao žanr, posebice rimska ljubavna elegija i kanon rimskih elegičara. Na samom kraju rada nalazi se poglavlje o tome kako elegiju *Somnium de domina* upotrijebiti u nastavi prvenstveno Hrvatskoga i Latinskoga jezika, ali i nekih drugih školskih predmeta.

2. Život i djelo Ignjata Đurđevića

2. 1. Život

Dubrovački barokni pjesnik i jedan od najpoznatijih hrvatskih latinista Ignjat Đurđević (lat. *Ignatius Georgius*) rođen je 13. veljače 1675. godine kao jedinac u bogatoj i uglednoj obitelji.¹ Bio je unuk Nika Đurđevića (lat. *Nicolaus Georgius*) po kojemu je na krštenju i dobio ime Niko Marija (lat. *Nicolaus Maria*), a stupanjem u benediktinski red uzeo je ime Ignjat (Injacio) po utemeljitelju Družbe Isusove (lat. *Societas Iesu*), svetom Ignaciju Loyolskom,² budući da je i sam nekada pripadao isusovačkom redu. U literaturi je često naveden i kao Injacio Gjorgi, Đorđić, pripadnik obitelji Giorgetti (značenje: mali Đurđevići), a posebnu pažnju plijeni dodatak „Bernardo“ Đurđevićevom imenu. Naime, godine 1664. Veliko vijeće (lat. *Consilium Maius*), jedna od glavnih institucija Dubrovačke Republike (lat. *Respublica Ragusina*), donijelo je odluku da se u red vlastele primi deset najuglednijih građanskih obitelji jer se smanjila plemićka klasa i nije bilo dovoljno muškaraca koji bi obnašali službe u Republici. Odluka se provela u djelo tek nakon razornoga dubrovačkoga potresa 1667. godine³ i među primljenima u najviši sloj plemićkoga staleža bio je Brnjo Đurđević, otac Ignjata Đurđevića, koji je za tu čast uplatio 1000 dukata u državnu blagajnu. Senat ga je pozvao da predloži za sebe i svoju obitelj drugo prezime ili postojećem prezimenu pripoji dodatak te je Brnjo odabrao dodatak Bernardo kojim su se Đurđevići rijetko služili. (Švelec, 1971: 8)

Majka Ignjata Đurđevića bila je Frana, unuka pjesnika Dominka Zlatarića⁴ koja je nakon Brnjine smrti⁵ ozakonila vezu s Nikolom Rogogliannijem, što je navodno Ignjata 1690. godine potaknulo na napuštanje humanističke škole *Collegium Ragusinum*⁶ koju je pohađao od 1684., odnosno od desete godine života i završio šest razreda. (Bogišić, 1993: *Hrvatski biografski leksikon* (dalje: *HBL*) mrežno izdanje) Franjo Švelec u predgovoru knjige urednika Vlatka

¹ Više o obitelji Đurđević: s.v. Đurđević, *Hrvatska enciklopedija* (dalje *HE*), mrežno izdanje.

² Ignacije Loyolski, sv. (pravo ime Íñigo López de Loyola), utemeljitelj Družbe Isusove (dvorac Loyola kraj Azpeitije, Španjolska, 1491. – Rim, 31. srpnja 1556.). s.v. Ignacije Loyolski, *HE*, mrežno izdanje.

³ Potres koji se dogodio 6. travnja 1667. prekretnica je dubrovačke povijesti i plemićki korpus sveo se samo na 27 rodova. Đurđevićev sugrađanin Stjepan Gradić godine 1675. izdao je u Veneciji poemu na latinskom jeziku *Stephani Gradii patricii Ragusini de laudibus serenissimae reipublicae Venetae et cladibus patriae suae carmen* u kojoj je opjevao nevolju rodnoga grada nakon razornoga potresa. (Stepanić, 2013: mrežno izdanje)

⁴ Dominko Zlatarić, hrvatski pjesnik i prevoditelj (Dubrovnik, 1558. – Dubrovnik, 1613.). Smatra se ponajboljim prevoditeljem u starijoj hrvatskoj književnosti, a u njegovim prijevodima uočljivo je strogo poštivanje izvornika. s.v. Zlatarić, Dominko, *HE*, mrežno izdanje.

⁵ Prema Švelec (1971: 8) Ignjat Đurđević ostao je u 11. godini života bez oca.

⁶ *Collegium Ragusinum* najpoznatiji je naziv za Kolegij Družbe Isusove u Dubrovniku koji je kolegij dobio tek nakon ukinuća isusovačkoga reda, a u izvorima se rabe i drugi nazivi, npr. izvorni latinski oblik *Collegium S.(ocietatis) J.(esu)*, *Collegium Rhacusinum*, Isusovački kolegij u Dubrovniku ili Kolegij Družbe Isusove u Dubrovniku (Šapro-Ficović, 2007: 19).

Pavletića (1971: 9) tvrdi da su mu na tom tek otvorenom isusovačkom kolegiju učitelji bili: gramatičar i retoričar Rafo Tudišević, poznati jezikoslovac Ardelio Della Bella⁷ i Mostarac Luka Kordić.

Postavši punoljetan, 23. veljače 1693. Đurđević je primljen u Veliko vijeće poput drugih mladih plemića, a već 4. ožujka 1694. zapovijeda tvrđavom Lovrijenac. Godine 1695. imenovan je knezom otoka Šipana gdje je ostavio loš dojam, naime optuživali su ga da šteti nevinosti šipanskih žena, a potom je 1696. godine ponovno zapovijedao tvrđavom Lovrijenac i obnašao posljednju vlastelinsku službu, to jest nadgledao tržnice u Dubrovniku. (Bogišić, 1993: *HBL, mrežno izdanje*) S izgovorom da kani tiskati neka djela preko Mletaka neočekivano je napustio Dubrovnik 1698. godine i u Rimu stupio u isusovački red, no nije poznat razlog njegova napuštanja svjetovnoga života. I Gortan (1970: 189) i Švelec (1971: 9) i Bogišić (1993: *HBL, mrežno izdanje*) navode kako je razlog neuzvrćena ljubav Mare iz obitelji Boždar kojoj je Đurđević napisao pohvalnu pjesmu i igrom riječi otkrio njen identitet, stoga se to uzima kao vjerojatan razlog. Godine 1702. završio je novicijat i trogodišnji tečaj filozofije, izbjegavši tečaj teologije i obnašao je službu učitelja u Ilirskom kolegiju u Loretu,⁸ 1703. u isusovačkom kolegiju Ascoli (lat. *Asculum*) Piceno u pokrajini Marche, a 1704. godine u Pratu u Toscani. Od 16. veljače 1698. strogo su ga provjeravali u isusovačkom redu koji je 24. siječnja 1705. iznenada napustio ili zbog slaboga zdravlja ili pak zbog nezadovoljstva što se ne može baviti poezijom. (Bogišić, 1993: *HBL, mrežno izdanje*)

Kao izvanredno naobražen svećenik čiji su studentski govori bili tiskani, vraća se u rodni Dubrovnik 1706. godine i 22. svibnja stupa u benediktinski samostan sv. Jakova na Višnjici te uzima ime Ignjat u čast osnivaču isusovačkoga reda Ignaciju Loyoli, što i sam spominje u svojim tekstovima, a Švelec (1971: 14) prenosi: „...Razlicijeh pjesni Nika Brnje Džordi, vlastelina dubrovačkoga, kojijem se imenom nazivah prije neg odstranih se u redovništvo.“ Jedan od najpoznatijih i najznačajnijih hrvatskih latinista prognan je iz rodnooga grada zajedno s prijateljem Bašićem zbog nesporazuma s dubrovačkim Senatom. Naime, Ignjat Đurđević sudjelovao je u akciji spajanja dubrovačke odnosno mljetske benediktinske kongregacije sa svojom maticom u Monte Cassinu, no to nije odgovaralo dubrovačkoj vlasti koja je to spajanje vidjela kao mogućnost miješanja stranaca u njihove poslove. (Švelec, 1971: 11) Za vrijeme

⁷ Ardelio Della Bella, (Foggia, 14. veljače 1655. – Split, 3. prosinca 1737.) autor je prvoga hrvatskoga povijesnoga rječnika *Dizionario italiano, latino, illirico*. s.v. Della Bella, Ardelio, *HE, mrežno izdanje*.

⁸ Ilirski kolegij u Loretu (Ancona) osnovao je 1580. papa Grgur XIII. za školovanje klera iz balkanskih zemalja, a vodili su ga isusovci do pada Papinske države 1860. Studij je trajao šest godina i obuhvaćao filozofiju i teologiju. s.v. Ilirski kolegij u Loretu, *Proleksis enciklopedija, mrežno izdanje*.

prognanstva putovao je po jugu Italije, posebno Napulju, gdje je u benediktinskome samostanu sv. Severina postao *lector eloquentiae*, tj. učitelj govorništa.

Godine 1711. pomilovan je intervencijom pape Klementa XI.⁹ i vratio se u Dubrovnik gdje je boravio do 1725. To razdoblje njegova života značajno je jer su nastali njegovi najplodniji književni i znanstveni radovi, a 1718. postao je i predsjednikom dubrovačke Akademije Ispraznih odnosno „Dangubnijeh“ (*Academia otiosorum eruditorum*), iz koje je istupio 1721., vjerojatno zbog neslaganja s njihovim programom i tezama. (Švelec, 1971: 11) Godine 1724. sukobio se s dubrovačkim biskupom Raimondom Gallanijem jer je sastavio obranu nekome župniku koji je dobio spor protiv biskupa: zbog toga je Gallani spriječio Đurđevićovo imenovanje za predsjednika mljetske benediktinske kongregacije, a Đurđević je 1725. napustio Dubrovnik i otišao kao opat u benediktinski samostan na Mljetu.

Od 1728. do 1731. boravio je u Padovi u samostanu sv. Justine, izdavao djela i na Sveučilištu je imenovan nasljednim profesorom egzegeze.¹⁰ Povratkom u domovinu postaje predsjednikom dubrovačke benediktinske kongregacije i jedan od dvaju službenih teologa dubrovačke vlade te do smrti 21. siječnja 1737. živi u samostanu sv. Jakova na Višnjici, gdje je i pokopan. (Gortan, 1970: 189, 190) Preminuo je od kapi dok je bio u posjetu mrkansko-trebinjskom biskupu i prijatelju Šišku Tudiševiću. (Švelec, 1971: 12)

2. 2. Djelo

Dubrovčanin Ignjat Đurđević pisao je djela na hrvatskom, latinskom i talijanskom jeziku, a Rastić prema Bogišiću (1993: *HBL, mrežno izdanje*) kaže da se kao „spjevalac“ pojavio u književnosti sa šesnaest godina. Od hrvatskih djela važno je istaknuti barokni plač u 8 pjevanja *Uzdasi Mandalijene pokornice*, potom prepjev sveukupnoga psaltira¹¹ *Saltijer slovinski*, a opisao je i *Život svetoga Benedikta*. Većina je njegovih pjesama, napisanih na materinskom mu jeziku, 1716. godine sakupljena u rukopisnu zbirku *Pjesni razlike* koja je podijeljena na nekoliko dijelova; na početku je predgovor od 20 stihova *Razumnom štiocu*, potom *Ljuvene*

⁹ Klement XI., lat. *Clemens PP. XI.* (Urbino, 23. srpnja 1649. – Rim, 19. ožujka 1721.), rođen kao Giovanni Francesco Albani. 243. poglavar Katoličke Crkve, papa od 23. studenog 1700. do smrti 1721. Godine 1700. osnovao je posebnu hrvatsku provinciju pavlinskoga reda. s.v. Klement XI, *HE, mrežno izdanje*.

¹⁰ egzegeza (grč. ἐξήγησις: vođenje, razlaganje, tumačenje), kritičko tumačenje tekstova (gramatičkih, pravnih, povijesnih, vjerskih). s.v. egzegeza, *HE, mrežno izdanje*.

¹¹ psaltir (etimologija: kasnolatinski *psalterium*, grčki ψαλτήριον: glazbalo sa žicama). Od ranoga srednjeg vijeka naziv za biblijsku knjigu *Psalmi* te za dio časoslova (brevijara) koji pretežito sadržava psalme. s.v. psaltir, *HE, mrežno izdanje*.

*pjesni, Egloge*¹² i *Razlike zgode nesrećne ljubavi, Početak istomačen od Eneide Virđilijove*,¹³ *Početak tradžedije imenovane Judita*,¹⁴ *Pjesni bogoljubne, Pjesni pirne iliti začinke, Za gutke, Suze Marunkove i Pjesni Šimuna Zlatarića prenačinjene po N. B. Giorgi.* (Švelec, 1971: 14)

Ovaj se Dubrovčanin u *Pismu Rafi Miliću* ili *Radu Miličiću* iskazao i kao vješt biograf sakupivši podatke o šezdesetorici dubrovačkih pisaca, a to je bila priprema za njegovo glavno djelo povijesne tematike na latinskom jeziku *Vitae et carmina nonnullorum illustrium civium Rhacusinorum* poznatije kao *Vitae et carmina*, odnosno *Životi i pjesme* dubrovačkih i nedubrovačkih pisaca. Đurđević je pokušao prikazati povijest Ilirika u spisu *Antiquitates Illyricae* (*Povijest Ilirije*) koji nažalost nije sačuvan u potpunosti, a poznato je da nije ni dovršen. Djelo *Brodolom sv. Pavla* sastavio je također na latinskom jeziku. (Švelec, 1971: 14) Budući da je i sam bio isusovac, u njegovoj je poeziji vidljiv utjecaj isusovačke latinističke poezije, ali i antičkih autora, posebice Plauta¹⁵ i Ovidija.¹⁶ U pjesmi *Iter ad antrum Bethlemiticum* vidljiv je Plautov jezik, stil i metar, a na Ovidija se, osim u ljubavnim elegijama, ugledao i u četirima metamorfozama u kojima govori o postanku kave, kakaa, baruta i duhana. (Švelec, 1971: 113)

Budući da je naslov ovoga rada vezan uz Đurđevićevu ljubavnu elegiju *Somnium de domina*, napisanu na latinskom jeziku, veoma je važno posvetiti dio rada zbirci latinskih pjesama koju je sam autor nazvao *Poetici lusus varii*, odnosno *Različite pjesničke igrarije*, a u kojoj se ta elegija nalazi. Zbirka sadrži 162 pjesme i jedan prozni anagram, a sačuvana je u rukopisu uvezenom u pergamenu koji je bio napisan Đurđevićevom rukom, osim *Dodatka* s 22 njegove latinske pjesme diktirane učenicima na isusovačkom kolegiju koje je uvrstio netko drugi. Postoji i tiskano izdanje ove zbirke u nakladi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu 1956. godine. (Gortan, 1956: 7, 8) Pjesnik na naslovnom listu ističe kako su pjesme u ovoj zbirci spjevane između 1703. i 1708. godine, no uz neke je naslove naveo i godinu kad su spjevane koja se ne slaže s navedenim razdobljem. Ovaj je hrvatski latinist svoje latinske pjesme podijelio na *Elegiae*, *Heroica*, *Odae* i *Epigrammata*, dakle prema metričkom obliku, i

¹² egloga je naziv koji se koristi za eklogu u starijoj hrvatskoj književnosti prema talijanskom jeziku, a termin ekloga (grč. ἐκλογή: izbor), u antici je označavala izabrani ulomak ili pjesmu. Od vremena Vergilija (*Bukolike* ili *Ekloge*) naziv se ustaljuje za kraću idiličnu (ponajčešće pastirsku, ali i ribarsku) pjesmu. s.v. ekloga, *HE, mrežno izdanje*.

¹³ Preveo je prvo pjevanje Vergilijeve *Eneide*. (PSHK:13) Publije Vergilije Maron (*Publius Vergilius Maro*) bio je rimski epičar, a njegovo najpoznatije djelo je junački ep *Eneida* (*Aeneis*). s.v. Vergilije Maron, Publije, *HE, mrežno izdanje*.

¹⁴ Preveo je prvi čin Marulićeve *Judite* (PSHK:13).

¹⁵ Plaut, Tit Makcije (*Titus Maccius Plautus*), rimski komediograf (vjerojatno Sarsina, Umbrija, između 254. i 251. pr. Kr. – Rim, oko 183. pr. Kr.). s.v. Plaut, Tit Makcije, *HE, mrežno izdanje*.

¹⁶ Ovidije Nazon, Publije (*Publius Ovidius Naso*), rimski književnik (Sulmon, danas Sulmona, 20. ožujka 43. pr. Kr. – Tomi, danas Constanța, 17.). s.v. Ovidije Nazon, Publije, *HE, mrežno izdanje*.

u ovoj je zbirci ukupno 19 elegija, 22 pjesme u heksametru, 11 oda, 88 epigrama i 22 *elucubrationes*.¹⁷ (Gortan, 1956: 9) Njegove su pjesme u ovoj zbirci, za razliku od pjesama u zbirci *Pjesni razlike*, uglavnom nabožnoga karaktera i religiozne; veliča svece, franjevačke misionare i rimske pape, a čest je i betlehemske motiv. Što se tiče epigrama, pisani su pod utjecajem Marka Valerija Marcijala,¹⁸ dakle satirički su i u njima su česti likovi iz antičke povijesti i mitologije. (Gortan, 1956: 11) Udario je temelje proučavanju svojega rodnoga grada, a čest je motiv u njegovim pjesmama upravo pohvala Dubrovnika i njegove slobode (lat. *libertas*). Parafrazirao je Horacijeve lirske pjesme, Marcijalove epigrame i Davidove psalme. (Gortan, 1956: 11)

¹⁷ *Elucubratio* je izvedeno od lat. *elucubro*, 1. kod svijeće izraditi, noću napisati. Velik broj pjesama je nabožnoga i religioznoga sadržaja, a posebnu skupinu sačinjavaju četiri metamorfoze u kojima prikazuje postanak duhana, kave, kakaa i baruta. Česti su likovi iz antičke povijesti i pohvale Dubrovniku.

¹⁸ Marcijal, Marko Valerije (*Marcus Valerius Martialis*), rimski epigramatičar (Bilbilis, danas Cerro de Bámbole, između 38. i 41. – okolica Bilbilisa, 103. ili 104). s.v. Marcijal, Marko Valerije, *HE, mrežno izdanje*.

3. Elegija kao žanr

3. 1. Antička elegija

3. 1. 1. Elegijski distih

Elegija (lat. *elegia*) je formalno-metrički pojam za lirsku književnu vrstu koji u antičkoj književnosti označava sve pjesme pisane u elegijskom distihu. Elegijski je distih strofa sastavljena od dva stiha, heksametra i pentametra. Naime, na starogrčkome jeziku riječ δίς znači dvaput, a riječ ἑξάμετρον (hrv. heksametar) označava šest mjernih jedinica, odnosno šest metričkih stopa, dok riječ πεντάμετρον (hrv. pentametar) predstavlja stih od pet stopa. Shema elegijskoga distiha izgleda ovako:

– UU | – UU | – UU | – UU | – UU | – UU (heksametar)¹⁹

– UU | – UU | – || – UU | – UU | – (pentametar)

U elegiji *Somnium de domina* Ignjata Đurđevića prvi elegijski distih označen iktusima izgleda ovako:

Póst in/cómposi|táe fas|tídia |lónga qui|étis

íngratø²⁰| éripu|í ||lánguída |mémbra tho|ró.²¹

3. 1. 2. Povijest elegije

Prema Flašaru (1986: 337) naziv ἐλεγείων prvi je upotrijebio u V. stoljeću prije Krista jedan od atenskih tirana, Kritija.²² Današnji etimolozi smatraju da riječ elegija možda potječe od frigijskoga imena za frulu i da je prvobitno elegija bila pjesma tužaljka koja se izvodila uz frulu, a to potvrđuje i činjenica da grčki elegičari često spominju taj glazbeni instrument. Starogrčka se elegija javlja na prijelazu s VIII. na VII. stoljeće prije Krista u Joniji i uglavnom pjeva o

¹⁹ Katalektički daktilski heksametar (ἑξ + μέτρον) najpoznatiji je grčki stih koji se naziva još i *versus heroicus* (grč. ἠρωικὸν μέτρον), a sastoji se od šest stopa. U većini slučajeva u heksametru i pentametru daktil (– UU) se može zamijeniti spondejem (– –), odnosno dva kratka sloga (UU) mogu se zamijeniti dugim slogom (–).

²⁰ Elizija (lat. *elisis*), uklanjanje zijeve (hijata), tj. uklanjanje završnoga vokala u riječi vokala pred početnim vokalom iduće riječi radi eufonije, odnosno postizanja metričke pravilnosti ili prilagodbe stihu. U ovome se stihu uklanja vokal „o“ pred vokalom „e“. s.v. elizija, *HE, mrežno izdanje*.

²¹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 1, 2. (Gortan, 1956: 222).

²² Kritija (Atena, oko 460. pr. Kr. – Atena, 403. pr. Kr.), grčki političar i pisac elegija, Platonov ujak, Sokratov učenik. Opisao je državne ustave Tesalije, Sparte i Atene, sastavio elegiju *Alkibijadu*, *Aforizme*, *Razgovore*, a pripisuje mu se i tri tragedije. Smatrao je da je religiju izmislio zakonodavac i da je bog izmišljen kako bi obuzdao ljudske čine. Bio je pristaša spartanskoga političkoga uređenja i glava tridesetorice. s.v. Kritija, *HE, mrežno izdanje*.

gozbama i vinskim pijankama po vojnim logorima, a kasnije nastaju i političke elegije i elegije s povijesnim temama.

Novi je sadržaj elegija dobila prelaskom iz Grčke u Rim kada se pretvorila u subjektivnu ljubavnu elegiju za što su uvelike bili zaslužni helenistički ljubavni epigrami. Prema Flašaru (1986: 337) postojale su i grčke ljubavne elegije koje su pjesnici nazivali imenima svojih dragana. Nakon smrti svojih ljubljenih dama tražili su utjehu sastavljajući elegije, ali Flašar smatra da su uglavnom grčke ljubavne elegije bile objektivne pripovijesti o nesretnim ljubavima iz grčkoga mita, dakle da nisu pjevali o vlastitoj ljubavi, već o mitskim i legendarnim ljubavima grčkih bogova i heroja. S druge pak strane, u rimskoj je elegiji u središtu vlastiti, osobni pjesnikov ljubavni doživljaj i unatoč tome što je preuzet grčki oblik elegije, rimski elegičari nisu imali prave uzore što se tiče sadržaja u grčkoj elegiji.

Za razliku od grčke elegije u kojoj mit i legenda imaju prvobitno značenje i važnost, u rimskoj je elegiji mit pjesnički ukras, odnosno kako Flašar (1986: 38) kaže *exemplum*, primjer ili sredstvo za mitsku idealizaciju dragane. Što se tiče sličnosti rimske s grčkom elegijom, valja izdvojiti tematski sadržaj koji su grčki pisci obradili u književnim vrstama kao što su lirska pjesma, epigram, ep, epilij,²³ idila,²⁴ pastorala,²⁵ nova komedija i tragedija, a rimski elegičari preuzeli kao svoje glavne teme. Flašar (1986: 38) navodi te teme: prvi zanos strasti, privlačnost i prevrtljivost dragane, strepnje i razočaranja ljubavnika, ljepote života na selu daleko od vreve i rata te bolest i smrt ljubljene djevojke.

Likovi koji se pojavljuju u elegijama su gospodarica (lat. *domina*), prijatelj (lat. *amicus*) i suparnik (lat. *rivalis*), a opća mjesta (lat. *loci communes*)²⁶ u elegijama su: ljubavno ropstvo (lat. *servitium amoris*), ljubavna borba (lat. *militia amoris*), odricanje od ljubavi (lat. *renuntiatio amoris*), vječni savez (lat. *foedus aeternum*) i jadikovanje pred zatvorenim vratima (grč.

²³ grč. ἐπιλλιον, vrsta kraćeg epa, duljine od 100 do 600 heksametara, u helenističkoj i rimskoj književnosti. s.v. epilij, *HE, mrežno izdanje*.

²⁴ grč. εἰδύλλιον: sličica, lirska pjesmica, kao deminutiv od εἶδος: slika, lik. Kraća lirsko-epska pjesma u koju monolozi i dijalozi često unose dramsku sastavnicu, a prikazuje male prizore iz svakodnevice, idealiziranu sliku života na selu, u prirodi ili u gradu. Antički su kritičari držali Teokrita utemeljiteljem te vrste koju je poslije njegovao i Vergilije, a utjecala je i na Petra Hektorovića i njegovo djelo *Ribanje i ribarsko prigovaranje*. s.v. idila, *HE, mrežno izdanje*.

²⁵ lat. *pastoralis*: pastirski, naziv za pastirsku dramu idiličnoga ugođaja koja ističe ljepotu pastirskoga života u prirodi, a u rimskoj književnosti najpoznatije su Vergilijeve *Bukolike* ili *Ekloge*. Poznate pastore u starijoj hrvatskoj književnosti su *Tirena* Marina Držića i *Dubravka* Ivana Gundulića. s.v. pastorala, *HE, mrežno izdanje*.

²⁶ tematsko-motivska, metaforička opća mjesta ili retoričko-tehnička, kompozicijska opća mjesta (Juvan 2013: 25).

παρακλαυσίθυρον), odnosno sjedenje odbijenoga ljubavnika pred zatvorenim vratima svoje gospodarice i čekanje da ga pusti unutra. (Conte, 1999: 322, 323)

3.1.3. Kanon antičkih elegičara

Antičke elegičare možemo podijeliti na grčke i rimske. Grčki elegičari su: Kalin (grč. Καλλίνος),²⁷ Tirtej (grč. Τυρταῖος),²⁸ Mimnermo (grč. Μίμνερμος),²⁹ a spominju se još i Solon (grč. Σόλων),³⁰ Ksenofan (grč. Ξενοφάνης)³¹ i Teognid (grč. Θεόγνις).³² Za ovaj rad značajniji su rimski elegičari čiji je prethodnik bio Gaj Valerije Katul (lat. *Gaius Valerius Catullus*),³³ rimski pjesnik i neoterik koji je utjecao na Tibula, Propercija i Ovidija.

Istome krugu neoterika (grč. οἱ νεώτεροι, lat. *poetae novi*)³⁴ pripadao je i tvorac rimske subjektivne elegije, Kornelije Gal (lat. *Gaius Cornelius Gallus*, oko 69. pr. Kr. – 26. pr. Kr.). Kornelije Gal sastavio je četiri knjige elegija pod naslovom *Ljubavi* (lat. *Amores*). U tim, danas izgubljenim elegijama, tuguje za glumicom Volumnijom (u pjesmama Likoridom), dakle za razliku od grčkih elegičara on pjeva o vlastitoj ljubavi i emocijama. (Flašar, 1986: 339) Valja istaknuti i neke Kornelijeve neposredne nasljednike kao što su Gaj Valgije Ruf (lat. *Gaius Valgius Rufus*)³⁵ i Domicije Mars (lat. *Domitius Marsus*),³⁶ a spominju se još i pjesnikinja

²⁷ Kalin (Efez, prva polovica VII. st. pr. Kr.). Najstariji poznati elegičar u grčkoj književnosti s dvadesetak očuvanih stihova u kojima poziva sugrađane na otpor pred navalom barbara. s.v. Kalin, *HE, mrežno izdanje*.

²⁸ Tirtej (Atena ili Milet, VII. st. pr. Kr.), glavni je predstavnik grčke ratničke elegije. Prema legendi poslan je Spartancima da ih predvodi u ratu i Sparta mu je postala drugom domovinom koju uznosi u mnogim elegijama, od kojih su tri sačuvane: *Opomene* – Ὑποθήκαι; *Dobar poredak* – Εὐνομία; *Koračnice* – Ἐμβρατήρια). s.v. Tirtej, *HE, mrežno izdanje*.

²⁹ Mimnermo (Kolofon, druga polovica VII. st. pr. Kr.) začetnik je ljubavne elegije u grčkom pjesništvu i autor knjige elegija *Nana* (Νάνω), Bio je uzor rimskim književnicima Properciju i Horaciju. s.v. Mimnermo, *HE, mrežno izdanje*.

³⁰ Solon (oko 638. pr. Kr. – oko 558. pr. Kr.) je bio atenski državnik, zakonodavac i pjesnik, a ide u red najstarijih poznatih grčkih pjesnika (sačuvani su ulomci njegovih pjesama). Ubraja se i među sedam grčkih mudraca. s.v. Solon, *HE, mrežno izdanje*.

³¹ Ksenofan (Kolofon, oko 580. pr. Kr. – Eleja, 485. pr. Kr.) bio je grčki filozof i osnivač elejske filozofske škole. s.v. Ksenofan, *HE, mrežno izdanje*.

³² Teognid (Megara, rođen u prvoj polovici, a umro u drugoj polovici VI. st. pr. Kr.). Sačuvana je njegova zbirka stihova podijeljena na dvije knjige (*Mudre izreke u elegijskom stihu ili Poticajne upute* – Γνώμαι δι' ἐλεγείας ili Ὑποθήκαι παραινετικάι), no dijelovi zbirke mu ne pripadaju. s.v. Teognid, *HE, mrežno izdanje*.

³³ Gaj Valerije Katul (Verona, oko 84. pr. Kr. – Rim, oko 54. pr. Kr.). On je svoje pjesme nazivao *carmina*, ali po formi i sadržaju pripadale su elegijama. s.v. Katul, Gaj Valerije, *HE, mrežno izdanje*.

³⁴ Neoterici su bili mladi krug pjesnika u I. st. koji su u rimsku književnost uvodili novotarije tražeći uzore u grčkim pjesnicima aleksandrijskoga doba, a na čelu im je bio ugledni rimski pjesnik i gramatičar Publije Valerije Katon (lat. *Publius Valerius Cato*). Uz epilije i epigrame pisali su i elegije, a teme su im bile osobne i učene.

³⁵ Gaj Valgije Ruf (oko 65. pr. Kr. – nakon 12. pr. Kr.). bio je rimski pjesnik i konzul, a pripadao je Mesalinu književnom krugu. Bio je Horacijev i Tibulov prijatelj, a njegova elegija *Odgovori na pitanja postavljena u pismima* (lat. *De rebus per epistulam quaesitis*) fragmentarno je sačuvana. s.v. Valgije Ruf, Gaj, *HE, mrežno izdanje*.

³⁶ Domicije Mars (I. st. pr. Kr. – I. st.). Bio je rimski pjesnik i stariji Ovidijev suvremenik, a očuvao se njegov epitaf Tibulu. s.v. Domicije Mars, *HE, mrežno izdanje*.

Sulpicija (lat. *Sulpicia*)³⁷ i pjesnik Ligdam (lat. *Lygdamus*).³⁸ Ipak, najznačajniji rimski elegičari su Albije Tibul (lat. *Albius Tibullus*), Sekst Propercije (lat. *Sextus Propertius*) i Publije Ovidije Nazon (lat. *Publius Ovidius Naso*).

Tibul (vjerojatno Gabij, oko 54. pr. Kr. – Rim, oko 19. pr. Kr.) je bio rimski pjesnik i elegičar pod čijim je imenom sačuvana zbirka 36 elegija nazvana *Tibulov zbornik* (lat. *Corpus Tibullianum*) podijeljena u 3 knjige, a pripadao je književnom krugu Marka Valerija Mesale Korvina (lat. *Marcus Valerius Corvinus Messala*, Gabij, 64. pr. Kr. – Rim, 9. pr. Kr.) koji je bio mecena mnogim pjesnicima. Nakon što se razbolio na Krfu (grč. *Κέρκυρα*, lat. *Corcyra*) vratio se u domovinu i pisao ljubavne elegije, ali ne samo jednoj voljenoj osobi, već čak trima damama – Deliji, Glikeri, Nemesidi i jednom mladiću – Maratu. Značajni su upravo stihovi njegovoj prvoj ljubavi, Deliji,³⁹ koja je u njemu probudila san o tihoj sreći u idiličnom seoskom ambijentu, san o sreći „zlatnog doba”. (Flašar, 1986: 342) Motiv sna čest je motiv elegija antičkoga razdoblja, a Flašar (1986: 342) navodi kako Tibul veže svoj san o idealiziranoj prošlosti „zlatnoga vijeka“ za svoju ljubav dok strahujući od usamljenosti boravi na selu u prirodi.

Propercije (Asizij, danas Assisi, 50. g. – 16. g.) je bio rimski elegičar i član Mecenatova kruga koji je prenio duh Katulove ljubavne pjesme na svoju Cintiju i tako ustalio motiv neraskidive ljubavne ovisnosti muškarca o jednoj ženi u europskoj književnosti. (Flašar, 1986: 308) Sačuvane su 92 njegove elegije u 4 knjige, a glavna je tema njegovih pjesama bila ljubav prema Cintiji.⁴⁰ U njegovoj posljednjoj knjizi elegija također se javlja motiv sna, točnije u sedmoj elegiji mrtva draga javlja se Properciju u snu i potvrđuju se pjesnikove riječi da je Cintija prva i posljednja (lat. *Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit*).⁴¹ (Flašar, 1986: 347)

Ovidije (Sulmon, danas Sulmona, 20. ožujka 43. pr. Kr. – Tomi, danas Constanța, 17. pr. Kr.) je pak sasvim napustio subjektivnu ljubavnu elegiju, kako kaže Flašar (1986: 371); u *Ljubavima* (lat. *Amores*) osobni je doživljaj više fiktivan nego stvaran, a od ostale trojice spomenutih elegičara (Katula, Tibula i Propercija) razlikuje se i tako što je njegova Korina izmišljena hetera, sastavljena od osobina više žena što ih je Ovidije poznavao, dok su Katulova Lezbija, Tibulova

³⁷ Sulpicija (I. st. pr. Kr.) je bila rimska pjesnikinja i nećakinja Valerija Mesale Korvina, a pripadala je istomu pjesničkom krugu kojemu i Tibul u čijem se zborniku sačuvalo šest njezinih kratkih ljubavnih elegija posvećenih mladiću Cerintu. Njene elegije zajedno s Katulovim pjesništvom predstavljaju najneposredniju ljubavnu rimsku liriku. s.v. Sulpicija, *HE, mrežno izdanje*.

³⁸ Ligdam (rođen oko 43. pr. Kr.) elegičar je koji se također nalazi u Tibulovu korpusu, a autor je šest elegija posvećenih Neri.

³⁹ Delija se spominje još i kao Planija, a bila je plebejskoga porijekla.

⁴⁰ Pravo ime prema predaji bilo je Hostija.

⁴¹ Propercije, 1.12.20.

Delija i Propercijeva Cintija uistinu postojale.⁴² Osim *Amores* njegove mladenačke ljubavne elegije su sačuvane u zbirci *Pisma* (lat. *Epistulae* ili *Heroides*) u kojoj mitske znamenite žene pišu pisma svojim ljubavima, potom u duhovitim uputama zaljubljenicima *Ljubavna vještina* (lat. *Ars amatoria*), *Lijek od ljubavi* (lat. *Remedia amoris*) za beznadno zaljubljene, dok su u progonstvu nastale njegove prave elegije: *Tužaljke* (lat. *Tristia*) i *Pisma s Crnog mora* (lat. *Epistulae ex Ponto*). Nakon Ovidija u rimskoj književnosti elegija je pjesma koja izražava tugu, bol i žaljenje za nedostižnim, gdje je glavni topos ljubavno ropstvo (lat. *servitium amoris*).

3. 2. Dubrovačka ljubavna elegija

Već od XVI. stoljeća u lirskim je pjesmama sve manje prisutno zanimanje za tjelesnost, senzualnost je minimalizirana, a na prvom je mjestu nabožna poezija (lat. *carmina sacra*). Dubrovčani su elegiju naslijedili iz antike, preuzevši njenu formu, odnosno elegijski distih, ali sadržajno se uvelike razlikuje. Na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće elegije se mogu podijeliti u četiri skupine: religiozne elegije nabožne tematike, elegije tužaljke, elegije poslanice i ljubavne elegije. Religiozne elegije nabožne tematike posvećene su Isusu Kristu ili Djevici Mariji, dok tužaljke imaju dvije podvrste; prva je tužaljka posvećena preminuloj osobi, a druga podvrsta je tužaljka u kojoj autori oplakuju vlastitu nesretnu sudbinu. Prijateljima, poznanicima i moćnicima toga doba elegičari su slali pisma u obliku elegija – poslanica, epistola.

Za ovaj je rad ipak najznačajnija četvrta skupina elegija, odnosno ljubavna elegija koja u XVII. i XVIII. stoljeću uzmiče pred navedenim sadržajima i gubi na značenju. Po senzualnosti, pa čak i erotičnosti izdvaja se ljubavna elegija *Somnium de domina* (*San o Gospoži*) dubrovačkoga pjesnika Ignjata Đurđevića. Pjesnik se budi iz gnjusne noćne more u kojoj je sanjao svoju gospodaricu (lat. *domina*) u zagrljaju drugoga i to njegova suparnika (lat. *rivalis*). Nakon što je Đurđević u snu promatrao intimni odnos svoje gospodarice i drugoga muškarca i uistinu detaljno i smiono opisao scene njihove ljubavne igre, moli stigijskoga Jupitera da kazni njegova suparnika tako što će u stvarnom životu doživjeti ono što je pjesnik morao gledati u noćnoj mori. Đurđević ne mari za društveni moral i prelazi granice dubrovačkog bontona. *Somnium de domina* se na način rimske erotike bavi izravnim opisivanjem svih stupnjeva ljubavnog odnosa, a likovi gospodarice i suparnika koje Đurđević koristi u elegiji u potpunosti su u skladu s uobičajenom topikom i likovima karakterističnim za antičku ljubavnu elegiju.

⁴² Goethe je nazvao Katula, Tibula i Propercija „trijumvirima Amorovim”. (Flašar, 1986: 340)

Dubrovčani koji su uz Ignjata Đurđevića pisali ljubavnu elegiju bili su: Karlo Pucić (lat. *Carolus Puteus*), Ilija Crijević (lat. *Aelius Lampridius Cervinus*) i Vice Petrović (lat. *Vincentius Petrovius*).

Karlo Pucić (Dubrovnik, 1458. ili 1461. – Dubrovnik, 15. veljače 1522.)⁴³ sastavio je četiri ljubavne pjesme, prve tri su u elegijskim distisima, dok je četvrta elegija u hendekasilabima, sabrane u *Knjižici elegija o pohvalama djevojke Gneze* (lat. *Elegiarum libellus de laudibus Gnesae puellae*) i to se smatra jednim od najvrjednijih djela hrvatskoga humanističkoga pjesništva, u kojem su udružene tradicije rimske ljubavne elegije i petrarkističke lirike. U njima je po uzoru na rimske ljubavne elegije opjevana tipična renesansna ljubavna “priča” u kojoj su suprotstavljene zemaljska (koja robuje *domini*) i nebeska ljubav (kad je pjesnik spoznao pravu ljubav – lat. *verus amor*). Prve dvije elegije su zaokupljene Agnezanim (Gnezanim) tjelesnim dražima, „ognjem što žari srce ljubavnika i okrutnošću okova koji ga stežu“. Treća i četvrta koncipirane su kao zaokret od tijela (zemlje) prema nebu koji se događa u drugoj polovici gdje se pjesnik pokajnički vraća od strasne zaslijepljenosti Agnezanim tijelom prema čistim vrhuncima neba, Majci Božjoj. (Gortan, 1969: 355)

Ilija Crijević (Dubrovnik, 1463. – Dubrovnik, 15. rujna 1520.)⁴⁴ jedan je od najvećih pjesnika hrvatske književnosti latinskoga izraza, a u svojim elegijama iz zbirke *Ad Flaviam* slijedi žanrovski obrazac rimske elegije prilagođen suvremenoj dubrovačkoj zbilji. Glavni lik njegovih ljubavnih elegija je Flavija u koju se zaljubi, a nakon toga slijedi dugotrajna opčinjenost i patnja s neizbježnim otrjeznjenjem na kraju. Njegova zbirka posvećena Rimljanki Flaviji sadrži dvanaest elegija i jednu pjesmu u hendekasilabima. Gortan (1969: 381) navodi u poglavlju *Ilija Crijević* u knjizi *Hrvatski latinisti* za njegovo pjesništvo: „To nije lirika intimnih ugođaja i filigranske dikcije: u njoj vri strast mladenaštva, od najburnijih ushita putene ljubavi, zarobljenosti misli i tijela, do najžešćih predbacivanja Flaviji što više nije njegova ili nikad nije ni bila samo njegova.“ Cjelokupan Crijevićev pjesnički opus sadrži devet knjiga i oko 240 pjesama, a od toga je tiskano šest knjiga i 146 pjesama, od čega su dvije trećine elegije i poneka elegijska poslanica (lat. *epistolae elegiacae*). Važno je istaknuti četvrtu knjigu elegija ljubavne tematike koja se zove *Elegiae eroticae ad Marium Bonam* i u kojoj se nalaze elegije posvećene Flaviji.

⁴³ s.v. Pucić, Karlo, *HE, mrežno izdanje*.

⁴⁴ s.v. Crijević, Ilija, *HE, mrežno izdanje*.

Vice Petrović (Dubrovnik, 1679. – Dubrovnik, 28. siječnja 1754.)⁴⁵ u čak četiri elegije oplakuje smrt svoje voljene supruge ovidijevskom dikcijom koja je u ovom kontekstu prožeta novim potresnim tonovima neutješne boli i očaja te napuštenosti i osamljenosti, a elegije su nadahnute osobnom pjesnikovom tragedijom. Naime, 1738. godine Petroviću su umrli sin i kći, a pet godina kasnije, nakon tridesetogodišnjeg braka, i ljubljena žena, kojoj posvećuje elegije: *In obitu uxoris, Amissa uxore, Ad uxorem, In die anniversario obitus uxorii*. (Gortan, 1970: 248) Vice Petrović autor je poeme *San ljuveni* i u nastavi Latinskoga i Hrvatskoga jezika može se obraditi nastavni sat usporedbe njegove poeme s Đurđevićevim snom. Njegov je pjesnički jezik bio prijelazna faza između jezika dubrovačkog baroknog pjesništva XVII. stoljeća i jezika dubrovačke književnosti XIX. stoljeća. (Šimunković, 2018: 277)

⁴⁵ s.v. Petrović, Vice, *HE, mrežno izdanje*.

4. O elegiji *Somnium de domina* Ignjata Đurđevića

Ljubavna elegija *Somnium de domina* Ignjata Đurđevića prema Gortanu (1956: IX) prva je pjesma spjevana u Dubrovniku nakon pjesnikova istupa iz isusovačkoga reda 1705. godine, a u zbirci *Poetici lusui varii* navodi se pod rednim brojem CVII. i Gortan je (1970: 190) smatra najljepšom pjesmom te zbirke. Jedna je od rijetkih Đurđevićevih pjesama ljubavne tematike na latinskom jeziku, a dosta je slična njegovim ljubavnim pjesmama napisanima na hrvatskom jeziku i objavljenima u zbirci *Pjesni ljuvene*. Sastoji se od 42 elegijska distiha i pisana je po uzoru na rimske ljubavne elegije, odnosno po uzoru na već spomenute rimske elegičare Propercija, Tibula, Gala i Ovidija, koji ljubav prema svojim damama doživljavaju kao vječnu patnju.

Radnja se odvija u nemilom krevetu (*ingrato thoro*) gdje pjesnik sanja svoj san o „gospoju“⁴⁶ koji se odigrava pod skrivenom, tajnom pećinom (*sub rupe furtiva*) u idiličnom krajoliku. Glavni likovi u pjesmi su pjesnikova *domina* (hrv. gospođa, „gospoju“, odnosno gospodarica), fatalna žena koja se prepušta strastima sa svojim ljubavnikom, odnosno pjesnikovim suparnikom Likom (lat. *Lycas*), dok je sam pjesnik sporedan lik koji u sjeni, nevažan i ljubomorani, daleko od svoje gospodarice i njezina naručja gleda njihov strastveni čin.

Đurđević započinje elegiju nakon sna, budan i uznemiren, opisujući u prva četiri stiha kako se osjeća s obzirom na to što je sve proživljavao kroz svoj nemiran san, potom od petoga do desetoga stiha pjeva o žrtvi bogovima kojima podiže žrtvenik i prinosi žrtve kako bi ga u budućnosti lišili ovakvih prizora. Ipak, Dubrovčanin nije siguran je li to što se u snu događalo doista samo san, ali u svakom slučaju žali sebe (*hei mihi; me miserum*) jer ipak je on taj koji voli drugačije od svijetu. Opisuje i idiličan krajolik u kojem se san odvijao i u kojem je spazio, kako piše u dvadeset petom stihu, svoju gospodaricu skrivenu (*latentem Dominam*) pod tajnom pećinom (*sub rupe furtiva*) u zagrljaju mladića (*innexam iuveni*):

Cum noto furtiva Dominam sub rupe latentem

*Innexam iuveni, nec tamen ipse fui.*⁴⁷

⁴⁶ Riječ „gospoju“ iz prevedenoga naslova elegije hrvatski je arhaizam koji je potisnula nova hrvatska riječ „gospođa“. Također, riječ „gospoju“ svojstvena je dalmatinskoj/dubrovačkoj regiji odakle potječe Ignjat Đurđević, stoga se može odrediti i kao dalmatinski regionalizam ili čak specifično raguzeizam. Riječ „gospodarica“ tradicionalni je naziv za ženski lik u ljubavnim elegijama.

⁴⁷ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 25, 26. (Gortan, 1956: 222).

I uzdiše: *Heu dolet!* prenoseći svoje emocije na čitatelja želeći mu dočarati koliko je njegova bol i patnja velika i neizlječiva. Obraća se Snu, personificirajući njegov lik i smatrajući ga najvećim krivcem za to što mu se događa:

Heu dolet! Alterius cur das complexibus illam,

*Quam nostro poteras ponere, Somne, sinu?*⁴⁸

Te riječi u kojima pita San (direktno mu se obraćajući: *Somne*) zašto je dao gospodaricu drugome u zagrljaj kad je mogao dati njemu, uvode čitatelja u motiv ljubomore za koji se pjesnik poziva na likove iz antičke mitologije kako bi svoju patnju opet stavio u prvi plan i naglasio kako nitko ne voli toliko svoju gospodaricu kao što on voli svoju i kako nitko ne osjeća toliku zavist, ljubomoru i bijes kao što osjeća on.

Nakon toga, promatrajući sa strane i žaleći sama sebe, donosi stihove u kojima opisuje spolni odnos svoje gospodarice s drugim muškarcem, opisujući njihove pokrete, mimiku lica, ispreplitanje njihovih uzavrelih tijela, tehnike i trikove ljubavnoga osvajanja. Iz njihovih lica i tijela isijava strast i žudnja, a njegova gospodarica ga ni ne primjećuje, već uživa u dodirima i poljupcima njegova zakletoga neprijatelja. Od pedeset petoga stiha pa sve do šezdeset šestoga pjeva o naravi svoje prevrtljive, putene, strastvene i nedostižne gospodarice. Doista se htio probuditi iz svoje noćne more, tri puta je htio ustati, ali nije mogao jer su mu noge bile ukrućene i nepokretne:

Surgere ter volui, sed surexisse volentem

Nolebant rigidi ferre per arva pedes.

Pallia dum iacto, dum corpora vibro per aestum,

*Et toto fluitant brachia nostra thoro,*⁴⁹

I na samome kraju elegije obraća se vrhovnome bogu Jupiteru koji ga jedini može razumjeti u njegovoj boli i patnji jer je i sam bio spreman učiniti sve za ljubav kada se jednom prilikom pretvorio u bika kako bi osvojio voljenu ženu:

O, quem Sidonias iussit mugire per herbas

Altior orbe suo, se quoque maior Amor,

⁴⁸ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 27, 28. (Gortan, 1956: 222).

⁴⁹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 73 – 76. (Gortan, 1956: 223, 224).

O vindex superum, cui rerum in fronte sedenti

Pendent a domina subdita fata manu,

Omnia, quae falso vidi, bone Iuppiter, in me

*O queat attanitus cernere vera Lycas!*⁵⁰

Đurđević u ovim stihovima aludira na antički mit o Zeusu, odnosno Jupiteru, i Europi. Naime, Zeus se zaljubio u Europu i pretvorio u bijeloga bika sa zlatnim rogovima i sakrio u stado Europina oca, a ona ga je, ne znajući mu identitet, pomilovala i kitila mu rogove cvijećem koje je prethodno nabrala. Popela mu se na leđa, a on je iskoristio priliku i zaplivaio s njom prema Kreti te je tamo silovao i učinio prvom kretskom kraljicom. U posljednjim stihovima elegije pjesnik traži od Jupitera i od Furijske, božice osvete, uspoređujući svoju situaciju s Buzirisovom i Kiklopovom, da se njegovome zakletome neprijatelju Liki dogodi u stvarnosti sve što je on proživljavao u snu.

Kroz čitavu ovu ljubavnu elegiju Đurđević čitatelju stavlja u središte pozornosti lik fatalne gospodarice kojoj su podređena dva muškarca, pjesnik i Lika, te samim time ona predstavlja tipičan lik rimske ljubavne elegije koju najbolje opisuje stih: *Foemina vult vinci, sed non vult velle videri,...*⁵¹

⁵⁰ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 79 – 84. (Gortan, 1956: 224).

⁵¹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 59. (Gortan, 1956: 223).

5. Motivi u elegiji *Somnium de domina* i njihova reminiscencija antike

Sam naslov *Somnium de domina* predstavlja temu elegije, a ona se sastoji od više tematskih jedinica, motiva, koji tvore zaokruženu cjelinu. Prvi motiv koji valja istaknuti je motiv sna koji se pojavljuje čak i u naslovu elegije, stoga ga se može definirati kao glavni, primarni motiv ove ljubavne pjesme. Pjesnikov se san odigrava u idiličnom krajoliku, u prirodi pod lisnatim stablom, uz bistri potok pa kao sljedeći motiv valja izdvojiti imaginarni šumski pejzaž. Opisujući pejzaž koji se nalazi oko njega u snu, pjesnik kao da želi dočarati čitatelju da čitava priroda i vanjski svijet suosjećaju s njegovom boli i patnjom. Ova se elegija razlikuje od drugih elegija hrvatskih latinista upravo zbog senzualne note koju ima, zbog eksplicitnoga prikaza spolnoga čina pjesnikove gospodarice i njenoga ljubavnika pa među dinamičnim motivima treba ukazati na motiv spolnoga odnosa. Opis gospodarice (*descriptio dominae*) klasičan je motiv rimske ljubavne elegije koji i Đurđević koristi u svojoj elegiji o gospodarici, no u njegovoj elegiji fizički izgled gospodarice nije u prvom planu kao što je to inače u rimskim ljubavnim elegijama. Pjesnik izgara od ljubavi i ovaj san ga ne bi toliko povrijedio da nije toliko opčinjen svojom gospodaricom pa je jedan od glavnih motiva ove elegije i motiv ljubavnoga žara, *ignis amoris*. Motiv ljubomore i naposljetku osvete valja izdvojiti kao jedan od živopisnijih motiva ove elegije, a zaokruženu cjelinu i antičku notu elegiji posebno daje žrtva bogovima koje pjesnik prinosem zavjetnih darova moli za milost kako više nikada ne bi proživio ovakav nemiran i nesretan san.

5. 1. Motiv sna

San je zbog svoje zanimljivosti i dinamičnosti još od antike čest motiv u književnim djelima koji pokreće čitavu radnju i kao takav ima značajnu ulogu u izgrađivanju fabule. Riječ san dolazi od indoeuropskog korijena **sup-*, **suep-*, a od toga su istoznačne riječi te riječi izvedene od istoga korijena u sanskritu: *svápnas*, grčki *ὕπνος*, latinski *somnus*, *somnium*, staroslavenski *сънъ*. (Zlatar i Trkanjec, 1987: 76) U latinskom jeziku postoje dvije riječi za san izvedene od istoga korijena, ali nemaju isto značenje. Prva je riječ muškoga roda *somnus* koja označava sam proces tijekom kojega se san događa, dakle spavanje, dok druga riječ *somnium* u srednjem rodu označava ono što spavač doživljava za vrijeme spavanja, odnosno ono što vidi u snu. (Zlatar i Trkanjec, 1987: 76) Ignjat Đurđević u svojoj elegiji *Somnium de domina* također razlikuje ove dvije riječi. U naslovu *Somnium de domina* i u četvrtom stihu koristi drugi izraz *somnium*, želeći

naslovom obavijestiti čitatelja da će iznijeti sadržaj koji je vidio u snu te četvrtim stihom dočarati kako je ono što je vidio u snu uznemirilo njegov duh:

*Turbabantque animos somnia visa meos.*⁵²

A u ostala tri stiha koristi prvi izraz *somnus* i obraća se Snu, odnosno personifikaciji procesa spavanja koji je završio. Svjestan da je samo spavao i da to što mu se događa nije stvarno, Đurđević zaključuje sedamdeset sedmim stihom u kojemu kaže kako mu je taj loš san pobjegao s uznemirena lica, odnosno kako se probudio i više ne spava:

*Hei mihi, quae vidi! Novi te ludere, Somne,...*⁵³

*Quam nostro poteras ponere, Somne, sinu?*⁵⁴

*Aufugit excussus turbato somnus ab ore,...*⁵⁵

Zlatar i Trkanjec (1987: 77) pišu o tradiciji pojavljivanja motiva sna u književnosti i navode kako se san javlja u biblijskoj predaji kao motiv i kako je pogodan za Božji dolazak. Također, ističu kako se u Grčkoj snu pripisivalo dvostruko značenje riječi san: san kao božanstvo *Υπνος* čiji je rimski pandan *Somnus* (taj smisao koristi i Đurđević) te san kao način liječenja koji će dati duši posebne naputke za ozdravljenje. U drugom pjevanju Homerove *Ilijade* „ambrozijski, božanski“ san je poguban, a u dvanaestom je pjevanju prikazan moćnijim od Zeusa, vrhovnoga grčkoga boga i može ga uspavati. Kod Homera se također motiv sna javlja i u *Odiseji* u četrnaestom pjevanju kada pjeva o dvojakim vratima kroz koja prolaze dvije vrste snova: kroz bjelokosna vrata prolaze lažni snovi, a kroz rožnata vrata istiniti snovi. (Zlatar i Trkanjec, 1987: 77) Kasnije je i Vergilije pisao o snu po uzoru na Homera. Važno je istaknuti i kako je „otac povijesti“ Herodot u *VII: 16* pisao o tumačenju snova prije Kserksova pohoda na Grčku kada bogovi šalju isti san Artabanu⁵⁶ kao i Kserksu kako bi riješili prepirku među njima. Ifigenija u prologu *Ifigenije na Tauridi*⁵⁷ priča o svom snu koji joj je podario Zeus.

Filozof Platon također u svojoj *Državi*, *Timeju* i *Teetetju* koristi motiv sna kao i Aristotel u djelu *O snovima*. Zlatar i Trkanjec (1987: 79) tvrde kako je najsavršeniji književni oblik vezan uz san Ciceronov *Somnium Scipionis* koji kasnije komentira Makrobije. Alegorija sna javlja se u

⁵² *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 4. (Gortan, 1956: 222).

⁵³ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 11. (Gortan, 1956: 222).

⁵⁴ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 28. (Gortan, 1956: 222).

⁵⁵ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 77. (Gortan, 1956: 224).

⁵⁶ Artaban od Hirkanije bio je politička ličnost u doba Ahemenidskog Carstva i služio je kao visoki namjesnik Kserksa I. (vjerojatno satrap) ili pak kao njegov osobni čuvar. U dvorskom prevratu ubio je Kserksa, perzijskoga kralja, zajedno s njegovim najstarijim sinom. s.v. Kserkso I. *HE, mrežno izdanje*.

⁵⁷ *Ifigenija na Tauridi* (grč. *Ιφιγένεια ή εν Ταύροις*) je drama koju je napisao starogrčki dramatičar Euripid.

francuskoj srednjovjekovnoj pjesmi *Roman o ruži* (fra. *Roman de la Rose*), a Danteova *Božanstvena komedija* također se može interpretirati u kontekstu alegorije sna. „U engleskoj srednjovjekovnoj književnosti uz Langlandovo djelo *Piers Plowman*, najznačajniju upotrebu sna-alegorije predstavljaju tri teksta Geoffreja Chaucera: *The Book of the Duchess* (*Knjiga o vojvotkinji*), *The House of Fame* (*Kuća slave*), i *The Parlliament of Fowls* (*Sabor ptica*).“ (Zlatar i Trkanjec, 1987: 79)

Od svjetski poznatih djela kojima je motiv sna već u naslovu naveden valja izdvojiti *Život je san*, djelo Pedra Calderóna de la Barce i *San Ivanjske noći* engleskoga pisca Williama Shakespearea, a motiv sna čest je i u hrvatskim usmenim baladama o čemu govori Matea Balen u članku *Motiv sna u hrvatskim usmenim baladama*. (Balen: 2016) Motiv sna u povijesti književnosti i kulture često se približava funkciji proročanstava pa je Petar Zoranić u tekstu *Planina* (1563.) dodijelio motivu sna značajnu ulogu u strukturiranju priče, ponajprije za kretanje svijetom Prirode i Ljubavi gdje su snovi povezani s motivom Ivanjske noći i njezinim magičnim moćima. (Pavlović, 2012. *CROSB*, mrežno izdanje)

U elegiji *Somnium de domina* Ignjata Đurđevića, kao i u većini djelā kojima je motiv sna u središtu pozornosti, san se pojavljuje kao završen događaj čiji sadržaj pjesnik iznosi u svome djelu ostavljajući na čitatelja dojam kao da se uistinu dogodio. Sam pjesnik svoj san o gospodarici doživljava realnim i proživljava ga jednako kao što bi proživljavao da se taj događaj zapravo odvio. On ne može kontrolirati svoje snove, oni se, kao i kod svih drugih ljudi, odvijaju spontano te ih psiholozi smatraju fenomenom koji je nemoguće definirati. (Halužan, 2016: 12) Unatoč tome što je san čest motiv književnih djela, svaki je san različit i individualan, osoban, i svakome pojedincu određen san predstavlja poseban doživljaj. Teško je klasificirati Đurđevićev san, teško je odrediti zašto je upravo taj događaj on sanjao. Ne otkriva Dubrovčanin ni identitet gospodarice niti okolnosti njihova odnosa, stoga se ne može znati je li u stvarnosti bio nesretno zaljubljen, je li njegova ljubav bila neuzvrćena, je li uhvatio svoju draganu u preljubu ili je naslutio mogućnost preljuba. Pjesnik daje mogućnost čitatelju da sam interpretira njegov san, da sam odredi pozadinu priče, a kao pomoć mu iznosi svoje emocije i vlastiti doživljaj gospodarice te ljubavnoga odnosa s njegovim neprijateljem.

Osim u naslovu pjesnik obavještava čitatelja i u prvom stihu o ključnom događaju elegije, a to je *incomposita quies*, odnosno nemiran pjesnikov san koji u njemu izaziva gađenje (*fastidia*):

*Post incompositae fastidia longa quietis...*⁵⁸

Nakon te „uvodne formule“ u kojoj nas obavještava da je on nešto sanjao, pjesnik od devetnaestoga do dvadeset šestoga pa od trideset devetoga do šezdeset šestoga stiha otkriva sadržaj toga ružnoga sna. Trideset šest stihova posvećuje sadržaju sna, izlaže ono što je vidio u njemu i nakon toga se budi:

*Aufugit excussus turbato somnus ab ore...*⁵⁹

Dakle, ova elegija ima zaokruženu priču u čijem je središtu san; budan pjesnik obavještava čitatelja da je sanjao, ispriča mu što je sanjao i na kraju se budi i moli bogove da se takvi prizori nikada ne ponove. Motiv sna srž je ove elegije i oko njega se širi niz drugih motiva koji se mogu shvatiti kao sekundarni motivi koji definiraju san kao primarni motiv, a to su pejzažni motivi, motiv spolnoga odnosa i fatalne gospodarice, motiv ljubavi i ljubomore koja pjesnika potiče na osvetu i na kraju motiv žrtvovanja bogovima.

Važno je izdvojiti i pjesnikova izravna obraćanja Snu čime prekida tijekom radnje, na neki način time zanemaruje čitatelja i njegovo zanimanje za daljnje otkrivanje sadržaja. U prvi plan stavlja svoju srdžbu koju osjeća prema Snu. Oprezan pjesnik unatoč tome što zna da je to bio san, ipak strahuje. U njegovoj je glavi pitanje: Što ako moja gospodarica u stvarnom životu pripada nekome drugome?

Hei mihi, quae vidi! Novi te ludere, Somne,

*Sed timet in ludo seria cautus amor.*⁶⁰

...

Heu dolet! Alterius cur das complexibus illam,

*Quam nostro poteras ponere, Somne, sinu?*⁶¹

Pjesnik okrivljava San jer je prikazao njegovu ljubljenu u naručju drugoga muškarca, a ne u njegovom, pitajući ga: „Zašto?“ (*Cur?*) i uzdišući: „*Heu dolet!*“, odnosno želeći čitatelju, ali i Snu dati do znanja koliko je njemu to bolno.

⁵⁸ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 1. (Gortan, 1956: 222).

⁵⁹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 77. (Gortan, 1956: 224).

⁶⁰ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 11, 12. (Gortan, 1956: 222).

⁶¹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 27, 28. (Gortan, 1956: 222).

5. 2. Motiv pejzaža

Od devetnaestoga do dvadeset četvrtoga stiha Ignjat Đurđević opisuje pejzaž u svome snu i u tom su opisu vidljivi elementi idile, a idilična mjesta i prekrasni krajolici često su birani za mjesta odvijanja radnje u rimskim elegijama. Vizualne i auditivne pjesničke slike prevladavaju opisom, a u dvadeset trećem stihu spominje Fen (lat. *Favonius*), topli zapadni proljetni vjetar čiji je grčki pandan Zefir (grč. *Ζέφυρος*). Zefir je bog i personifikacija zapadnoga vjetra,⁶² sin titana Astreja i božice Eos (Zore) te muž božice cvijeća Floride, a najavljuje proljeće i lijepo vrijeme:⁶³

*Hic teneros placidi lusus captare Favoni...*⁶⁴

Ovaj vrstan stihotvorac koristi metonimiju *Favoni* kako bi opisao lagani povjetarac, lahor i naglasio kako je čitav krajolik bio savršen. U svojim elegijskim distisima opisuje idiličan pejzaž, kako pod lisnatim stablom (*fronde sub arborea*), gdje kroz rosnu travu (*per lactentia gramina*) krivuda bistri potok (*perspicua aqua*), a cvijeće (*flores*) njiše svježi dašak (*aura candida*). Čuju se i mnoge ptice (*multae aves*) koje cvrkuću kićenom obalom (*picta ripa*) i lagani šum (*lene murmur*) vode koja jadikuje (*querulae aquae*):

Fronde sub arborea, qua per lactentia serpit

Gramina perspicuae mobile frigus aquae,

Aura repercussos motabat candida flores,

Pictaque per multam ripa sonabat avem.

Hic teneros placidi lusus captare Favoni

*Et murmur querulae lene videbar aquae,...*⁶⁵

U ovome je kontekstu važno spomenuti i brdovitu pokrajinu Arkadiju na Peloponezu, bogatu šumama i jezerima koja je još u antici zadobila značenje idealnoga krajolika bogatoga prirodnim ljepotama gdje vlada vječno proljeće. Ne nalazi se ni na jednoj karti svijeta, a u mnogim je književnim djelima idealiziran simbolički prostor pun sreće i ljubavi. Znatan je trag Arkadija ostavila i u hrvatskoj književnosti, a osim u ovoj elegiji Ignjat Đurđević idiličan

⁶² Četiri glavna antička vjetra su: jak sjeverni Borej, južni Not koji je donosio maglu i kišu, blagi zapadni Zefir te olujni istočni vjetar Eur.

⁶³ s.v. Zefir, *HE, mrežno izdanje*.

⁶⁴ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 23. (Gortan, 1956: 222).

⁶⁵ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 19 – 24. (Gortan, 1956: 222).

krajolik opisuje i u svojim devet *Egloga aliti razgovora pastijerskih*. Za eklogu *Satiri* sam autor kaže da je „slika od egloga Virdžiliovijeh“. (s.v. Arkadija, *LMD*, mrežno izdanje)

5. 3. Motiv spolnoga odnosa

Glavna inspiracija Ignjatu Đurđeviću za ovu elegiju bila je strast i požuda njegove gospodarice. Ona uživa skrivena i obgrljena mladićevim zagrljajem, a taj mladić nije pjesnik, već njegov neprijatelj Lika. Gospodaricu Đurđević naziva mladićevim plijenom (*praeda*) i kroz čitav opis naglašava tjelesnost i spolnost, požudu i strast, no nikako ljubav, unatoč tome što je spolni nagon najčešće povezan s ljudskim emocijama.

Ova je elegija zbog svoje svjetovnosti jedna od popularnijih Đurđevićevih pjesama i ističe se senzualnom notom i izravnom erotikom koja doista nije uobičajena u poeziji XVII. stoljeća kada u poeziji uglavnom vlada nabožna i religiozna tematika. „Osnovni mehanizam koji amortizira naglašenu erotičnost elegije jest hipodijegetička razina, san u kojem se odvija ljubavna scena: nesretni i ljubomorni subjekt u idiličnom krajoliku (u sjeni stabla, uz bistar potok koji vijuga kroz travicu) promatra svoju odabranicu kako se predaje drugome, i to njegovu neprijatelju. Scena je prilično erotizirana, a seksualna metaforika vrlo jasna.“ (Stepanić, 2005: 149)

Pjesnik želi dati do znanja da gospodarica pripada samo njemu, a da spolni odnos s Likom nikako nije povezan s ljubavlju, već samo s utaživanjem požude. Mladić grabi svoj plijen i dodiruje gospodaricu po čitavom tijelu, a na njezinom licu se rasplamsava strastveni žar, požuda za koju koristi metonimijski izraz *Venus*:

Interea iuvenis praedam contingere velox

Instat et ardentis urget utrinque manus.

Quod patet, aggreditur, perque omnia membra puellae

*Flammea praedaci cursitat ore Venus.*⁶⁶

Venus iz četrdeset drugoga stiha Đurđević zamjenjuje s *Cypris* šest stihova nakon, točnije koristi Venerin nadimak Cipranka⁶⁷ također u kontekstu požude i strasti, a ne ljubavi i opisuje

⁶⁶ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 39 – 42. (Gortan, 1956: 223).

⁶⁷ Prema Hesiodu Afroditin (Venerin) nadimak je Cipranka jer je rođena iz morske pjene na otoku Cipru.

gospodaričin govor lica tijekom spolnoga odnosa gdje se ta požuda još više rasplamsava. Nije bio dovoljan samo opis njena rumenoga lica, već sada uključuje i oči iz kojih isijava požuda:

Ore natat fluitatque oculis manifesta libido

*Et rubet in molli Cypridis ira gena.*⁶⁸

Pjesnik eksplicitno opisuje čitav spolni odnos ovih dvoje ljubavnika pasivno promatrajući sa strane i izgarajući od ljubomore. Opisuje pripremu za snošaj koja mladića Liku dovodi do posljednje pobjede, svladavanja tvrđave, odnosno do spolnoga odnosa s gospodaricom:

Nunc instant femori, tenero nunc basia collo,

Nunc referunt roseae signa relicta genae.

Iamque ille extremam tandem contingere palmam

*Armaque devicta figere in arce cupit.*⁶⁹

Extrema palma (hrv. „posljednja palmina grančica“) metafora je za spolni odnos, dok *arma* (hrv. „oružje“) predstavlja muški spolni organ koji penetrira (*figere*) u ženski spolni organ za koji pjesnik koristi motiv svladane tvrđave (*in arce devicta*). Ignjat Đurđević koristi ratnu terminologiju⁷⁰ kako bi dočarao Likino osvajanje gospodarice koja njemu predstavlja „nagradu“, pobjedu jer je u helenističko doba palmina grana općenito bila simbol radosti, slavlja, pobjede. Ne predstavlja gospodarica bilo kakvu nego posljednju pobjedu, što može aludirati na to da je njihov odnos sveden na ovaj spolni čin i na tome će ostati i u budućnosti. Opisuje i ono što se događa prije osvajanja tvrđave, odnosno predigru Like i gospodarice kojoj Likini poljupci čas navaljuju na bedro, a čas na nježan vrat. Nadalje, tvrđava je svladana, gospodarica je osvojena i spolni odnos se odvija, ali Lika se i dalje bori kao vješt borac (*velut prudens luctator*) u sredini arene (*in media arena*):

Nunc, velut in media prudens luctator arena,

⁶⁸ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 47, 48. (Gortan, 1956: 223).

⁶⁹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 43 – 46. (Gortan, 1956: 223).

⁷⁰ I u najstarijim grčkim elegijama koje se javljaju krajem VIII. i početkom VII. stoljeća često se pjevalo o gozbama i pijankama po vojnim logorima, pa se u elegijama hrabre vojnici i govori se o ratu i domovini, npr. u elegijama Kalina, Tirteja i Mimnerma. Ovidije, Tibul i Propertije u svojim ljubavnim elegijama također koriste ratnu terminologiju za iskazivanje snage njihove ljubavi i emocija. Rimski su elegičari odlučili da putem pera budu Amorovi vojnici, a ne vojnici grada Rima i Rimskog Carstva i u elegijama obično opisuju „svoje ranjavanje“ koje su im zadale Amorove strelice te umjesto vojevanju posvećuju se samo svojoj ljubavi, ali i zadaći opjevanja te iste ljubavi. (Blagus, 2014: 17)

*Insultat collo, corripit inde pedes...*⁷¹

Đurđević nastavlja opis spolnoga odnosa stavljajući naglasak na dodire, poglede i poljupce ljubavnika. Nakon što Lika obujmi vrat djevojke i zgrabi je od nogu, oči se s očima stapaju, a usne s usnama te dodiruje bijeli plod snježnih bedra, zavodi i osvaja, ljuti se i moli je:

Nunc oculis oculos, nunc miscet labra labellis,

Nunc tentat nivei candida poma sinus,

Nunc petit illecebris, nunc expugnare querelis,

*Nunc iram simulat, nunc movet arte preces.*⁷²

No gospodarica nije ravnodušna, a ono što pjesnika najviše pogađa je to što ona uživa u tom odnosu s Likom i želi izmamiti od njega što više poljubaca i dodira, stoga glumi da bježi od njega kako bi rasplamsala njegovu žudnju i bila svladana.

5. 4. Motiv fatalne gospodarice (descriptio dominae)

Ignjat Đurđević u opisima gospodarice iznosi vlastiti doživljaj nje kao žene, ali za razliku od većine antičkih elegičara ne ističe njezinu vanjsku ljepotu niti je idealizira niti uspoređuje s raznim božicama, već je u središtu njegovih opisivanja gospodaričina narav. Prema njegovom opisu ona je ta koja pobuđuje u muškarcu najniže strasti i navodi ga na grijeh, poigrava se njegovim osjećajima i pokorava ga sebi i svojoj tjelesnoj žudnji:

Illa quidem pugnat, veluti si vincere nollet,

Nec cito permittat, quod retinere timet.

Illa quidem refugit, veluti fugiendo lacessat,

Ut sapiant molli basia rapta fuga.

Foemina vult vinci, sed non vult velle videri,

*Et vir plus frontis, foemina fraudis habet.*⁷³

⁷¹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 49 – 80. (Gortan, 1956: 223).

⁷² *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 51 – 54. (Gortan, 1956: 223).

⁷³ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 55 – 60. (Gortan, 1956: 223).

U ovim je stihovima vidljiva prevrtljiva narav pjesnikove gospodarice predane užitku koja je kriva što gospodarica „suraduje” s Likom u ovome odnosu. Motiv prevrtljivosti također je prisutan već u antici kod prvoga velikoga rimskoga pjesnika Katula koji u svojim stihovima objavljenima u zbirci *Carmina* pjeva o prevrtljivosti svoje Lezbije: *Dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti, / in vento et rapida scribere oportet aqua.* (hrv. Kaže: ali, ono što žena govori ljubavniku koji čezne, potrebno je zapisati u vjetar i brzu vodu.)⁷⁴ I Vergilije u *Eneidi* pjeva o prevrtljivosti ženske ćudi što dokazuje citat: *Varium et mutabile semper femina.* (hrv. Žena je uvijek drugačija i promjenjiva.)⁷⁵

Đurđević kaže kako se gospodarica bori i otima, ali kao da ne želi pobijediti, kao da ne želi pobjeći od ljubavnika, već ga na taj način izaziva i zapravo želi biti svladana. Dakle ona, po pjesnikovom mišljenju, smatra da će, ako bude „bježala“ i poigravala se s ljubavnikom koristeći se domišljatim ljubavnim trikovima, izmamiti od njega više pažnje, a samim time i poljubaca te da će njena žudnja biti zadovoljena. Želi biti svladana, ali ne želi da to muškarac primijeti. Ovladala je njime nakon što ga je privukla i izazivala, a na kraju mu se ipak predala. Koliki utjecaj žena ima na muškarca, Đurđević ističe na kraju elegije ovim stihovima:

O vindex superum, cui rerum in fronte sedenti

*Pendent a domina subdita fata manu,...*⁷⁶

Obraća se višnjem bogu, zaštitniku sviju bogova i ljudi, najmoćnijoj osobi koja sjedi na čelu čitavoga svijeta i kaže mu da pokorena sudbina ovisi o ženskoj ruci, a time je vidljivo kako se i on sam osjeća pokoren gospodarici.

Kako bi stihovi bili živopisniji, pjesnik gospodaricu uspoređuje s Helenom (grč. *Ἑλένη*), ženom spartanskoga kralja Menelaja, Zeusovom kćeri koja je kao najljepša žena na svijetu bila toliko moćna da se mogla oduprijeti trojanskom princu Parisu. Ipak, prepustila se strastima i „dopustila“ Parisu da je otme te uzrokovala slavni Trojanski rat. Helena je prema grčkoj mitologiji bila zaljubljena u Parisa i dobrovoljno napustila s njim Spartu, a pjesnik ironično kaže da se njegova gospodarica odupirala ljubavniku kao što se nekoć Helena odupirala Parisu:

Sed pugnat, placito quondam ut pugnabat amori

⁷⁴ Catull. LXX, 3, 4.

⁷⁵ Verg. *Aen.* IV, 569.

⁷⁶ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 81, 82. (Gortan, 1956: 224).

*Callida Dardanias ante Lacena rates.*⁷⁷

Također pjesnik spominje, kao kontrast gospodarici, i Filomelu koja je nakon što ju je svladao trački tiranin raspustila kosu preko namrgođena lica, grizla i grebala bijesno rukama te zazivala osvetničke bogove:

Hei mihi, non morsus, non saevos expedit ungues,

Nec simul ultores invocat illa deos.

Non velut Ismario Philomela oppressa tyranno

*Eiulat abiectis torva per ora comis...*⁷⁸

Naime, Filomela je došla u posjet svojoj sestri Prokni i njen muž Terej ju je pokušao silovati, no ona se uspjela obraniti pa ju on zatvorio u usamljenu kolibu i odrezao joj jezik da nikome ne ispriča što je pokušao učiniti. Ona se snašla i satkala platno na kojem je opisala sve što se dogodilo i poslala sestri koja ju je oslobodila. Kako bi mu se osvetila, Prokna je ubila svog i Terejevog sina Itida i dala mu da ga pojede. Nakon obroka donijele su mu sinovu glavu, a po nekim inačicama mita Terej je uzeo sjekiru i krenuo za njima želeći ih ubiti pa su one same zamolile bogove da ih pretvore u ptice. Po drugim inačicama mita pretvorene su u ptice jer se Zeus naljutio na njih: Prokna u slavu, Filomela u lastu, a Terej u kukavicu.

Luetić (2014: 21) kaže da je fatalna gospodarica žena oslobođenoga erosa koja se prepušta svojim strastima i udovoljava svojoj tjelesnoj žudnji bez obzira što je to društveno nemoralno. Lik fatalne žene javlja se u opoziciji prema dostojanstvenom liku žene majke i supruge te Djevice Marije, koje su česti likovi u djelima hrvatskih latinista, ali i samoga Đurđevića.

5. 5. Motiv ljubavi (ignis amoris: Amor i Venera Cipranka)

Ljubav je bila temeljni motiv rimske elegije, a Amor (lat. *Amor*) i Venera (lat. *Venus*) rimska su božanstva ljubavi. Ignjat Đurđević skriva identitet svoje ljubavi. U šesnaestom i četrdeset drugome stihu koristi personifikaciju/metonimiju ljubavi u liku Venere, a u sedamnaestome i osamdesetome stihu u liku Amora:

...Me miserum: nostra est non bene sana Venus.

⁷⁷ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 65, 66. (Gortan, 1956: 223).

⁷⁸ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 61 – 64. (Gortan, 1956: 223).

*Addit Amor vires aliis, mihi demit, amando...*⁷⁹

...

*... Flammea praedaci cursitat ore Venus.*⁸⁰

...

*... Altior orbe suo, se quoque maior Amor,...*⁸¹

Venerin grčki pandan je Afrodita (grč. *Ἀφροδίτη*), a etimologija njeno ime povezuje s grčkom riječi *ἀφρός* što znači pjena pa je tako Afrodita „rođena u morskoj pjeni“. Morsku je pjenu, prema Hesiodu u *Teogoniji*,⁸² oplodio bog neba Uran nakon što mu je sin Kron odsjekao genitalije kamenim srpom pa je Afrodita, odnosno Venera, rođena iz morske pjene na sredozemnom otoku Cipru (lat. *Cyprus*) i stoga se naziva Cipranka (lat. *Cypria; Cypris*). U četrdeset osmom stihu Đurđević koristi termin *Cypris* koji se prema tome odnosi na Veneru:

*... Et rubet in molli Cypridis ira gena.*⁸³

No, u ovome slučaju Đurđević koristi naziv Cipranka za svoju gospodaricu kojoj se crvene obrazi i iz očiju bljeska požuda, a koju on smatra lijepom poput božice ljepote Venere.

Kod Rimljana je Venera (lat. *venus* znači dražest, ljubav) prvobitno bila božica proljeća i oživjele prirode, no pod utjecajem Grka, pretvorila se u boginju ljubavi i ljepote i kao takva bila veoma cijenjena i poštovana i kod ljudi i kod bogova. Venera je bila udana za boga vatre Vulkana (lat. *Vulcanus*),⁸⁴ ali ga je stalno varala s bogom rata Marsom (lat. *Mars*).⁸⁵ Rimljani su preuzeli mnoge mitove o grčkoj božici Afroditi kao mitove o Veneri, a zvali su je *Verticordia* što znači ona koja okreće srca.

Amorov je grčki pandan bio Eros (grč. *Ἔρως*), a nazivao se i Kupidon (lat. *Cupido*) što znači požuda. Bio je mladi bog ljubavi i Venerin pratitelj, a najčešće je prikazivan s tobovcem punim strijela kojima gađa ljude i bogove budeći u njima ljubavni zanos. Amorova strijela često se

⁷⁹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 16, 17. (Gortan, 1956: 222).

⁸⁰ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 42. (Gortan, 1956: 223).

⁸¹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 80. (Gortan, 1956: 224).

⁸² *Postanak bogova* ili *Teogonija* (grč. *Θεογονία*) jedinstveno je božansko rodoslovlje u grčkoj književnosti sastavljeno u 1022 heksametra. Prije aktualne vlasti Zeusove, Hesiod razlikuje četiri razdoblja: prvobitni Kaos, Gejino, Tartarovo i Erosovo vrijeme, Uranovu vladavinu, Kronovo svrgnuće Urana. s.v. Heziod, *HE, mrežno izdanje*.

⁸³ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 48. (Gortan, 1956: 223).

⁸⁴ Grčki pandan mu je bio Hefest (grč. *Ἥφαιστος*).

⁸⁵ Grčki pandan mu je bio Ares (grč. *Ἄρης*).

koristi kao metafora za zaljubljenost, odnosno kad je netko zaljubljen kaže se da je pogođen Amorovom strijelom. U grčkoj mitologiji smatra se da je Eros bio sin Afrodite i Aresa.

Ignjat Đurđević u šesnaestome i sedamnaestome stihu govori o tome kako voli, ali i kako je Ljubav (*Venus*) njega i njegove gospodarice drugačija od drugih ljubavi i samim time bolna za njega (*non bene sana*). Govori i kako Ljubav (*Amor*) drugima daje, a njemu koji doista voli (*amando*) svoju gospodaricu oduzima snagu (*mihi demit vires*):

Addit Amor vires aliis, mihi demit, amando

*Nec fera mors alios, me levis umbra movet.*⁸⁶

Kada pjesnik koristi metonimiju *Venus*, uglavnom misli na požudu, žar, strast, tjelesnost, a kada koristi metonimiju *Amor*, onda misli na ljubav kao duboku emociju. U četrdeset drugome stihu Ljubav spominje u kontekstu strasti, *flammea Venus* (vatrena ljubav) koja leti po licu djevojke dok je ljubavnik hvata po udovima i tijelu:

Quod patet, aggreditur, perque omnia membra puellae

*Flammea praedaci cursitat ore Venus.*⁸⁷

Vidljiva je, dakle, razlika s metonimijom *Amor* koju koristi uglavnom kako bi iskazao snagu svoje ljubavi prema nedostižnoj gospodarici. *Venus* je *flammea* (vatrena), dok je *Amor* uvijek snažna emocija.

5. 6. Motiv ljubomore i ljubavnoga ropstva (*servitium amoris*)

Već u prvom stihu ove elegije dubrovački pjesnik naglašava kako osjeća gađenje (*fastidium*) zbog sna (*somnia visa*) u kojem se njegova gospodarica predala drugome u naručje: na njegovom je licu strašan strah (*torvus timor*) i noćni jad (*nocturna cura*), uznemiren je njegov duh (*turbabant meos animos*), a tijelo mu je umorno (*languida membra*):

Post incompositae fastidia longa quietis

Ingrato eripui languida membra thoro.

Torvus in ore timor nocturnaque cura sedebat

⁸⁶ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 17, 18. (Gortan, 1956: 222).

⁸⁷ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 41, 42 (Gortan, 1956: 223).

*Turbabantque animos somnia visa meos.*⁸⁸

Ovim stihovima Đurđević uvodi čitatelje u svoju ljubavnu bol i patnju za nedostižnom gospodaricom i žali nesretnu sudbinu koja ga je snašla i odvukla u ljubavno ropstvo, *servitium amoris*. *Servitium amoris* jedan je od tipičnih motiva za rimsku ljubavnu elegiju. Pjesnikov je život pretvoren u ljubavno ropstvo i ostavljen je na milost i nemilost gospodarici. O tom motivu pišu i Ovidije i Tibul i Propercije u svojim elegijskim distisima. Spremni su podčiniti se volji svoje gospodarice i koriste tu metaforu kako bi dočarali ovisnost o dragani zbog koje su na sebe svojevolutno preuzeli teret ropstva.

U jedanaestome i dvanaestome stihu oprezan i zaljubljen (*cautus amor*) pjesnik strahuje (*timet*) je li to uistinu samo san ili postoji mogućnost da se takva situacija odvija i u stvarnom životu:

Hei mihi, quae vidi! Novi te ludere, Somne,

*Sed timet in ludo seria cautus amor.*⁸⁹

Njegova patnja nadvisuje patnje svih drugih ljudi i njegovi su osjećaji toliko jaki da ih se ne može osloboditi čak ni sada kad je budan, stoga od trideset prvoga do trideset četvrtoga stiha uvodi antičke junake Aheloja (grč. *Ἀχελῷος*) riječnoga boga⁹⁰ koji je mirnije (*mitius*) gledao mladića (*Alcides*) u krilu svoje zaručnice Dejanire (lat. *Deianeira*),⁹¹ i Pelejevoga sina Ahileja koji je s hemonske, odnosno tesalske lađe (*Pellias, ab Aemonia rate*) mirnije (*mitius*) gledao Atrejeva sina Agamemnona (*Atrides*) među Briseidinim rukama (*inter Briseidos ulnas*):⁹²

Mitius Alciden viridi spectavit ab antro

Amnis in amplexu, Deianeira, tuo,

Mitius Atriden inter Briseidos ulnas

*Vidit ab Aemonia Pellias ira rate...*⁹³

Obraća se Snu i pita ga zašto je njegovu gospodaricu dao drugome u zagrljaj ako ju je već mogao staviti u njegovo krilo:

⁸⁸ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 1 – 4. (Gortan, 1956: 222).

⁸⁹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 11, 12. (Gortan, 1956: 222).

⁹⁰ *Amnis* što znači „rijeka“ je personifikacija riječnog boga Aheloja.

⁹¹ Koristi patronimik *Alcides* (Alkejević, Alkejev potomak). Prema nekim inačicama grčkoga mita može se pretpostaviti da je taj mladić bio Heraklo čiji je rimski pandan Herkul. Njegova treća žena bila je Dejanira za koju se borio s riječnim bogom Ahelojem. s.v. Zamarovský, 2004: 18.

⁹² Zamarovský, 2004: 63.

⁹³ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 31 – 34. (Gortan, 1956: 222).

Heu dolet! Alterius cur das complexibus illam,

*Quam nostro poteras ponere, Somne, sinu?*⁹⁴

Iz ovih stihova isijava pjesnikova zavist i ljubomora, on robuje svojim osjećajima i ne može si pomoći, traži krivca za sramotan čin svoje drage i na kraju ga pronalazi u liku Sna. Nemoćniji je od Ahelaja koji je u borbi protiv Herakla, Zeusova sina, izgubio ruku Dejanire i od velikoga trojanskoga junaka Ahileja čiju je ljubljenu robinju obeščastio i oteo grčki vođa Agamemnon. Dakle, pjesnik pred čitatelja stavlja usporedbu želeći pokazati koliko su slavni junaci Ahelaj i Ahilej bili nemoćni u borbi za svoje dragane kako bi shvatio kolika je zapravo bila nemoć „maloga“ pjesnika u njegovoj borbi za voljenu. Projekcija u antički mit jedan je od karakterističnih elemenata ljubavne elegije, kako antičke tako i elegije hrvatskih latinista. Najčešće se spominju Apolonovi i Venerini mitovi, ali i Zeusova zavodjenja i osvajanja brojnih žena i božica, a elegičari povezivanjem uzvišenih osobitosti s istaknutim figurama antičke mitologije postižu vjerodostojnost.

No, Đurđeviću nisu bila dovoljna ta dva junaka kako bi iskazao samosažaljenje pa pri kraju elegije spominje još dva antička lika koja u elegiju unose motiv osвете, a to su Busiris (lat. *Busiris*, grč. *Βούσιρις*) i Kiklop (lat. *Cyclops*, grč. *Κύκλωψ*).⁹⁵ Naime, ta ljubav koju pjesnik smatra neizlječivom bolešću koja je ovladala njime, pobudila je u njemu ono najgore, a to je želja za osvetom:

Busirin ultra saevumque Cyclopa ruebat

*Tendere sanguineas ultio nostra manus.*⁹⁶

Busiris je bio zloban egipatski kralj koji je svojim bogovima žrtvovao sve koji su posjetili njegovu zemlju, a kiklop Polifem je, prema Ovidiju, bio zaljubljen u morsku nimfu Galateju,⁹⁷ no njegova ljubav nije bila uzvraćena jer je ona bila zaljubljena u mladića Akida. Stoga je Polifem željan osвете ubio mladića Akida kamenom gromadom.⁹⁸ (Zamarovský, 2004: 64, 283, 284) U Đurđevićевой elegiji krvavi je nož tražio pjesnikove ruke, a sve je to uzrokovala nenadana bol (*subitus dolor*) i koliko god se borio sam sa sobom želeći prekinuti tu nezahvalnu igru (*ingratos lusus*), ipak zaziva pomoć božica osвете i prokletstva da mu pomognu:

⁹⁴ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 27, 28. (Gortan, 1956: 222).

⁹⁵ U grčkoj mitologiji kiklop je ime divova koji imaju samo jedno oko, a najpoznatiji među njima je kiklop Polifem, sin morskog boga Posejdona.

⁹⁶ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 69, 70. (Gortan, 1956: 223).

⁹⁷ Kći morskog boga Nereja

⁹⁸ Prema grčkoj mitologiji Galateja je Akidovu krv pretvorila u istoimenu rijeku na Siciliji.

Nempe ter ingratos pugnari solvere lusus

Et gemina Furiis caede litare meis,

Surgere ter volui, sed surexisse volentem

*Nolebant rigidi ferre per arva pedes.*⁹⁹

Furije (lat. *Furiae*) su bile neumoljive božice osvete u antičkoj mitologiji koje je Hadova žena Persefona slala u gornji svijet, a njihov su pandan u grčkoj mitologiji bile Erinije (grč. *Ερινύες*) ili Eumenide (grč. *Εὐμενίδες*). Stanovale su u podzemlju, a rodile su se iz Uranove krvi prilikom kastracije. Progonile su nasilne počinitelje zločina kojima je pala krv i od njih se nije moglo pobjeći, a toliko su bile strašne da su ih se i bogovi bojali. Pjesniku je toliko teško pao ovaj san i slobodno se može reći da svoga suparnika u čijem se zagrljaju skriva njegova dragana mrzi iz dna duše. Iako je veoma snažna njegova ljubav prema gospodarici, ipak je mržnja prema suparniku veća, stoga mu svjesno želi uzvratiti nanesenu bol. U svojoj vlastitoj percepciji pravde, potaknut bijesom i tugom, vjeruje da će biti uspostavljena ravnoteža i zadovoljena pravda samo ako vrhovni bog Jupiter učini da suparnik doživi u stvarnosti ono što je pjesnik proživljavao kroz san. Ukratko rečeno parodijom narodne poslovice: „Tko tebe kamenom, ti njega duplo većim.“

5. 7. Motiv žrtve bogovima

Dubrovčanin Ignjat Đurđević smatra kako ga poganski bogovi¹⁰⁰ „kažnjavaju“ strašnim prizorom ljubavnoga odnosa njegove gospodarice s drugim čovjekom, stoga im prinosi žrtve kako bi ga ubuduće pošteđeli takvih prizora. Od petoga do desetoga stiha elegija donosi razne motive povezane s antičkom religijom i mitologijom: podizanje žrtvenika, zavjetni darovi bogovima, tamna životinja žrtvovana podzemnom Bogu, pomoć tesalske starice i na samom kraju elegije molitva vrhovnom bogu.

U ovih šest stihova on pjeva o podizanju žrtvenika (*institui aram*) kao zavjeta (*votum*) mračnim (podzemnim) bogovima (*numina furva*) kako bi zazvao smilovanje (*ad lustrale votum vocando*) i odao počast prinoseći zavjetne darove, odnosno hranu (*daps*):

⁹⁹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 71 – 74. (Gortan, 1956: 223).

¹⁰⁰ Za humanističke elegičare bilo je karakteristično obraćenje kršćanskom nauku, što u elegiji *Somnium de domina* Ignjata Đurđevića nije slučaj. Zemaljska, tjelesna ljubav kod renesansnih elegičara preobražava se u ljubav prema Bogu, a u postrenesansnom razdoblju zapravo se uvijek spominje ljubav i poštovanje prema Bogorodici.

Hinc aram institui votum ad lustrale vocando

*Desuper imposita numina furva dape.*¹⁰¹

Inače u antici, kako bi umirili gnjev bogova, Grci i Rimljani podizali su pod vedrim nebom žrtvenike od zemlje i kamenja te svojim bogovima prinosisi žrtve i zavjetne darove. Postojale su razne žrtve bogovima: ljevanice od različitih tekućina kao što su mlijeko, vino, med, kad; potom žrtve paljenice, odnosno žrtvovane životinje koje su morale biti bez mane i neupotrijebljene za posao, beskrvne žrtve; zatim prinosi darova, to jest hrane, prvine plodova, kolača i zavjetnih poklona. (Musić, 1942: 178, 179)

Poznato je i da je svaka žrtva bila združena s molitvom i da su ljudi koji prinose žrtve trebali biti čista tijela i duše, stoga su se kupali u tekućoj vodi (*flumine*) prije žrtvovanja. *Mola salsa* bila je posoljena krupica od osušena i oljuštena pira (Musić, 1942: 179), a Đurđević pjeva kako su plodovi (*fruges*) bili posoljeni (*sale commistae*) i da je to uz prolivenu krv (*sanguine fuso*) crne kozice (*nigra capella*) umirilo gnjev (*placavit*) stigijskoga Jupitera (*Stygium Iovem*), odnosno božanstva:

Hinc sale commistae fruges et sanguine fuso

*Placavit Stygium nigra capella Iovem.*¹⁰²

U osmom stihu elegije *Somnium de domina* Ignjat Đurđević koristi izraz *Tessala*, a to je pridjev *T(h)essalus* koji se odnosi na toponim *Thessalia*.¹⁰³

*Hinc thalamum novies,*¹⁰⁴ *novies mea tempora circum*

*Tessala cantato flumine sparsit anus.*¹⁰⁵

U Tesaliji je živjela Aglaonika (grč. *Άγλαονίκη*), poznata i kao Aganika, koja je bila Grkinja koja je živjela u toj grčkoj regiji i smatraju je prvim ženskim astronomom. Živjela je u II. ili I. stoljeću prije Krista, a starogrčki je povjesničar Plutarh (grč. *Πλούταρχος*, Heroneja, Beotija, 46. – 125. godine.) zapisao da je Aglaonika bila smatrana vješticom jer je znala predvidjeti pomrčine Mjeseca, stoga su neke starogrčke astrologinje nazivane „vješticama Tesalije“.

¹⁰¹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 5, 6. (Gortan, 1956: 222).

¹⁰² *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 9, 10. (Gortan, 1956: 222).

¹⁰³ Tesalija je drevna regija u središnjoj Grčkoj koja danas teritorijalno odgovara području jedne od trinaest grčkih periferija, Periferiji Tesaliji s.v. Tesalija, *HE, mrežno izdanje*.

¹⁰⁴ *Novies* (devet puta) i *circum* (ukrug, okolo) može se interpretirati kao metafora koja simbolizira Danteov deveti krug pakla u kojem se nalaze izdajice koji su bili uronjeni u zaleđeno jezero, a Đurđevićeva gospodarica ga je na neki način izdala u snu s njegovim suparnikom.

¹⁰⁵ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 7, 8. (Gortan, 1956: 222).

(Howard, 2008: 31) Lucije Apulej (lat. *Lucius Apuleius*)¹⁰⁶ u drugoj knjizi romana *Zlatni magarac* (lat. *Asinus aureus*) također spominje tesalske starice¹⁰⁷ čije se vraćanje povezivalo s erotičnim prizorima. Ignjat Đurđević u osmome stihu spominjući *Tessala anus*, odnosno tesalsku staricu, želi čitatelju dočarati koliko je bio bolan njegov san da je pozvao u pomoć tesalsku staricu koja bi svojim čarobnim moćima trebala smiriti njegov uznemiren duh.

U desetom stihu Đurđević koristi i hidronim Stiks (grč. *Στύξ*), rijeku koja je jedna od pet rijeka¹⁰⁸ podzemnoga svijeta Hada (grč. *Ἅδης*),¹⁰⁹ a te su rijeke činile granice podzemnoga svijeta u koji nikada nije doprla niti jedna zraka Sunca. Rijeka Stiks¹¹⁰ blatnom i ledenom vodom teče oko cijeloga podzemlja i poznata je kao rijeka mržnje jer njeno ime dolazi od grčke riječi *στυγέω* što znači „mrziti“. Postoji čak u nekim mitovima tvrdnja da je Haron, lađar u Hadu, prevezio duše mrtvih iz zemlje u podzemni svijet preko ove rijeke, iako su češće verzije da je to bilo preko rijeke Aheront. Bogovi su uistinu poštovali rijeku Stiks, a zakletva njome nije se smjela prekršiti. Također, vjerovalo se da ta rijeka posjeduje čudesne moći i da može nekoga učiniti besmrtnim. Takve se tvrdnje povezuju s Ahilejevom petom koja je ostala jedino ranjivo mjesto na njegovu tijelu jer ga je njegova majka Tetida uronila u rijeku Stiks i držala za petu.

U antici su se bogovima žrtvovala muške, božicama ženske životinje, a podzemnim božanstvima životinje tamne boje, stoga se, budući da je kozica crne boje, može zaključiti da

¹⁰⁶ Apulej iz grada Madaur/a/, kraj današnjega Mdauruša (M'Daourouch) u Alžiru, oko 125. – oko 180., rimski književnik, retor i filozof te autor jedinoga cjelovito sačuvanoga romana u rimskoj književnosti. s.v. Apulej, *HE, mrežno izdanje*.

¹⁰⁷ ...nam oppido puer et satis peregrinus es meritoque ignoras Thessaliae te consistere, ubi sagae mulieres ora mortuorum passim demorsicant, eaque sunt illis artis magicae supplementa. (s.v. Apulej: *Zlatni magarac*, *Latin library* (dalje: *LL*), *mrežno izdanje*)

¹⁰⁸ Prva je rijeka mržnje Stiks, druga je rijeka naricanja i boli Aheront (grč. *Ἀχέρων*), zatim slijedi rijeka žalosti i jadikovanja Kokit (grč. *Κωκυτός*), potom je četvrta rijeka Piriflegetont (grč. *Πυριφλεγέθων*) ili Flegeton (grč. *Φλεγέθων*) poznata kao ognjena rijeka, a peta rijeka je Leta (grč. *Λήθη*), mračna rijeka zaborava čiju su vodu pile duše mrtvih kako bi izbrisale sva sjećanja na ovozemaljsko. Susreću se u središtu Hada u velikoj močvari, a u mitologiji se spominju još i rijeka sjećanja Mnemozina (grč. *Μνημοσύνη*) i rijeka hladnoće Eridan (grč. *Ἠριδανός*). (Lisičar, 1971: 119)

¹⁰⁹ Isto ime nosi i vladar podzemlja, odnosno „carstva mrtvih“ čiji je rimski pandan Pluton (grč. *Ploutōn* znači „onaj koji obogaćuje“). Grčki je Had kao bog podzemlja imao veću ulogu nego rimski Pluton, a zajedno sa Zeusom i Posejdom, svojom braćom, činio je trojstvo najviših grčkih bogova. Bio je sin titana Krona i božice Reje (rimskih Saturna i Ope), a njegove sestre bile su Demetra (Cerera), Hestija (Vesta), Hera (Junona), a braća Zeus (Jupiter) i Posejdon (Neptun). Latinske varijante Hadova imena su i *Dis*, *Pluto* i *Orcus*, a njegova je žena bila Persefona (Proserpina), Zeusova i Demetrina kći, koja je imala isti položaj u podzemnom svijetu kao Hera na Olimpu. (Musić, 1942: 77)

¹¹⁰ Stiks je također i ime božice, kćeri Okeana i Tetije, najuzvišenije između tri tisuće svojih sestara, koja je predstavljala tu rijeku kao jedina ženska predstavica, a tu je čast zaslužila kad je prva stala na Zeusovu stranu u borbi protiv iskonskih bogova Titana (grč. *Τιτάνες*) u titanomahiji. Stiks je također bilo ime Najade, vodene nimfe čija je rijeka bila sveta. Ona i božica često su smatrane istom osobom. (s.v. Stiks, *HE, mrežno izdanje*)

je sintagma *Stygius Iuppiter*¹¹¹ („stigijski Jupiter“) u desetom stihu ove elegije metafora, odnosno Jupiter predstavlja vrhovno božanstvo, a pridjev stigijski može se shvatiti kao sinegdoha za podzemni svijet. Vrhovno božanstvo podzemnoga carstva je Had za kojega Lisičar (1917: 119) navodi kako je „ljudima najmrži od bogova“, grub, strašan i neumoljiv vladar.

Budući da Đurđević u svojoj elegiji spominje Jupitera (lat. *Iuppiter*), vrhovno božanstvo starih Rimljana, važno je izdvojiti nekoliko činjenica o njemu. Jupiter je bio najviši nebeski bog italskih naroda, koji se kasnije identificirao sa Zeusom (grč. *Ζεύς*), vrhovnim božanstvom grčke religije te ocem bogova i ljudi. Sin Saturnov (lat. *Saturnus*) i Opin (lat. *Ops*), vladao je na Kapitoliju,¹¹² a bio je član rimske trijade Jupiter-Junona-Minerva. Bio je vladar neba i zemlje, zaštitnik dnevnoga, vedroga i sunčanoga neba, ali ujedno i bog oluje i sakupljač oblaka. Njegova je zadaća bila i da štiti zakletve, pravo i uspjeh pothvata, a zaštitni znak bile su mu munje i gromovi. Njegovi zaštitni simboli bili su hrast i orao, a imao je mnogo žena i mnogo djece i sa smrtnicama i s božicama. (s.v. Jupiter, *HE*, mrežno izdanje)

Nakon što je podigao žrtvenik i prinio žrtve bogovima, na kraju elegije posebno se obraća bogu Jupiteru (*O vindex superum, bone Iuppiter*) i traži od njega osvetu, naime traži da njegov suparnik doživi u javi ono što je on sanjao. U osamdesetome stihu uspoređuje Jupiterovu (*vindex superum*) ljubav (*Amor*) prema feničkoj princezi Europi (grč. *Ευρώπη*) sa svojom ljubavi prema gospodarici. Za njihovu ljubav kaže da je jača i veća od njegovih nebesa (*altior orbe suo*):

O, quem Sidonias iussit mugire per herbas

*Altior orbe suo, se quoque maior Amor,...*¹¹³

Naime, Jupiter (Zeus) je bio spreman sve učiniti zbog ljubavi i iskoristio je situaciju kada je njegova žena Junona (Hera) bila odsutna, pretvorio se u bijeloga bika sa zlatnim rogovima i sklonio u stado Europina oca. Kad je Europa brala cvijeće ugledala je bika, ukrašavala mu rogove i popela mu se na leđa, a on je s njom zaplivaao prema Kreti i kada su došli tamo, otkrio joj je svoj identitet, iskoristio je i Europa je postala prva kretska kraljica. Tu Đurđević spominje i toponim *Sidonius*, pridjev koji se odnosi na fenički grad Sidon kroz koji je mukao (*mugire*) Zeus. On smatra da je Zeus, odnosno Jupiter, taj koji ga može razumjeti, koji je poput njega bio

¹¹¹ Vergilije u IV. pjevanju *Eneide* u 638. stihu također koristi termin stigijski Jupiter: „...sacra Iovi Stygio, quae rite incepta paravi...“ (s.v. Vergilije, *Eneida*, LL mrežno izdanje).

¹¹² Zeus u grčkoj mitologiji na Olimpu.

¹¹³ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 80. (Gortan, 1956: 224).

spreman na sve kako bi utažio ljubavnu žeđ, a sam se kraj elegije može shvatiti i kao *militia amoris*, nekakva vrsta pjesnikove borbe za ljubav. Osim što se bori protiv svoga suparnika, bori se i protiv samoga sebe i čežnje za svojom gospodaricom.

6. Stilistička analiza Đurđevićeve elegije *Somnium de domina*

Sve što pjesnik čini u svojem umjetničkome djelu čini upravo jezikom, a svaki pjesnik ima svoj pjesnički jezik, svoj stil pisanja koji se slobodno može nazvati pjesnikovim potpisom. Često filolozi i kritičari koriste poznatu krilaticu američkoga književnoga teoretičara francuskoga podrijetla Michaela Riffaterrea: „Jezik izriče, a stil ističe“.¹¹⁴ Usporedno sa svojim stilom pjesnik raste i upravo ga taj stil definira, čini prepoznatljivim i u njemu se nazire pjesnikova osobnost. Gortan (1956: XI) kaže kako je Dubrovčanin Ignjat Đurđević dobro poznao rimske pjesnike: Plauta, Vergilija, Horacija, Ovidija, Marcijala, Stacija i Klaudijana što je i vidljivo u reminiscenciji njihovih djela u elegiji *Somnium de domina*. Krklec (2016: 41, 42) izdvaja nekoliko stihova i/ili dijelova stihova koji su korišteni kod rimskih pjesnika Ovidija, Marcijala, Tibula i Propercija, a koje koristi i Ignjat Đurđević u svojoj izravno erotiziranoj elegiji:

- *toto languida membra toro* (Ovidije, *Ex Ponto*, III. 3. 8)

eripui languida membra thoro (Đurđević, *Somnium de domina*, 2)

- *ut fuso taurorum sanguine* (Ovidije, *Tristia*, II. 75)

et sanguine fuso (Đurđević, *Somnium de domina*, 9)

- *nam me nostra Venus... exercet* (Propercije, *Elegiae*, I. 33)

nostra est non bene sana Venus (Đurđević, *Somnium de domina*, 16)

- *levis discurreret umbris* (Tibul, *Aliorumque carmina*, III. 7. 68)

levis umbra movet (Đurđević, *Somnium de domina*, 18)

- *fronde sub arborea* (Ovidije, *Amores*, III. 5. 8)

fronde sub arborea (Đurđević, *Somnium de domina*, 19)

¹¹⁴ s.v. Riffaterre, Michael. *HE*, mrežno izdanje.

- *perspicuae plus vetuistis aquae* (Marcijal, *Epigrammata*, IV. 22. 8)

perspicuae mobile frigus aquae (Đurđević, *Somnium de domina*, 20)

- *nam te sub rupe latentem* (Ovidije, *Fasti*, VI. 125)

Domina sub rupe latentem (Đurđević, *Somnium de domina*, 25)

- *meretricis captus amore* (Ovidije, *Heroides*, XV. 63)

Dominae captus amore meae (Đurđević, *Somnium de domina*, 30)

- *illa quidem pugnat* (Ovidije, *Metamorphoses*, II. 436)

illa quidem pugnat (Đurđević, *Somnium de domina*, 55)

- *crimina fraudis habet* (Ovidije, *Ars amatoria*, III. 33)

foemina fraudis habet (Đurđević, *Somnium de domina*, 60)

- *invocat illa deos* (Ovidije, *Fasti*, VI. 516)

invocat illa deos (Đurđević, *Somnium de domina*, 62)

Prva odlika Đurđevićeva stila je intertekstualnost¹¹⁵ koja je vidljiva u parafraziranju, citiranju i adaptaciji stihova prije spomenutih autora, ali njegovi stihovi ipak imaju autonomno značenje. Unatoč tome što je intertekstualnost termin iz novovjekovne teorije književnosti, može se primjenjivati na starije tekstove. Budući da djela antičke književnosti predstavljaju temelj europske kulture i književnosti, europska se književnost uvijek vraća antičkoj književnosti i

¹¹⁵ intertekstualnost (fran. *intertextualité*, lat. *inter* – između + *textus* – spleten, složen, sastavljen) je književnoteorijski termin koji se pojavio 1960-ih, a njime se označuju odnosi među tekstovima. Nastao je u trenutku krize značenja, samostalnosti i referentnosti teksta i tada se pretvara u »otvoreni« fragment slobodan za odnose s drugim tekstovima. (*HE, mrežno izdanje*)

uzima ju kao uzor. Stoga su i neolatinistički autori u svojim djelima preuzimali dijelove tekstova antičkih autora, parafrazirali ih, citirali ili prevodili, preuzimali antičke žanrove, motive, likove i teme kako bi pronašli inspiraciju za svoja djela ili pak potkrijepili svoje tekstove antičkim primjerima i postigli vjerodostojnost. Klauzule¹¹⁶ koje se ponavljaju u stihovima kod različitih autora uvjetovane su metričkim razlozima i uobičajen su književno-metrički postupak. Đurđević je negdje koristio samo sintagme, dok je u nekim pjesmama koristio i čitave klauzule preuzete od drugih autora, a elegija *Somnium de domina* napisana je u elegijskom distihu, metričkom obliku koji je usko povezan s antičkom elegijom.

Đurđevićev je stil obilježen slikovitošću, igrom riječi, figurativnošću, poetičnošću i kreativnošću. Budući da je Đurđević prije svega barokni pjesnik, valja istaknuti vrednote njegova pjesničkoga izraza, a to su stilski ukrasi čija je učestala uporaba odlika čitavoga toga književnoga razdoblja. Bujnost barokne kićenosti ovisila je o piščevom osjećaju, a u dubrovačko-dalmatinskoj baroknoj književnosti, kojoj je pripadao i sam Đurđević, važnu ulogu su imale: bogata figuracija, oštromna dikcija tj. *acumen*, fokusiranost na jezik i njegove mogućnosti nauštrb sadržaja. (Blažević, 2018: 23) Gorana Stepanić u doktorskoj disertaciji *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar* (Stepanić, 2005) govori o odlikama i karakteristikama baroknoga pjesništva na latinskom jeziku u XVII. stoljeću, a posebno poglavlje posvećuje Ignjatu Đurđeviću.

Budući da su stilska izražajna sredstva jedan od važnijih elemenata Đurđevićeva stila, u ovom će se poglavlju analizirati figure i tropi u elegiji *Somnium de domina* uz Bagićev *Rječnik stilskih figura*. Stilske su figure i trope poznavali još Grci, a od njih su ih preuzeli Rimljani te su ih u početku nazivali retoričkim figurama, a danas ih se naziva stilskim figurama. Suvremenom klasifikacijom figure se dijele na figure dikcije, figure konstrukcije, figure riječi, trope ili figure misli te na figure diskurza.

Prema Škiljanu (1985: 20) koji slijedi Kvintilijana¹¹⁷ i Lausberga,¹¹⁸ trop je promjena uobičajenoga plana sadržaja jedne riječi u za nju neuobičajen plan sadržaja, a dijeli ih na trope pomicanja granice, trope pomicanja granice izvan ravnine plana sadržaja i trope preskakanja. Škiljan (1985: 22) figure definira kao „pjesničke ukrase” koji obuhvaćaju skup riječi, sintagmu,

¹¹⁶ Klauzula (lat. *clausula*) općeniti je naziv za završetak perioda ili stiha, a u stihu se računa od posljednjega naglašenoga sloga i može biti jednosložna (ako stih završava naglašenim slogom), dvosložna (ako stih završava nenaglašenim slogom) i trosložna (ako stih završava dvama nenaglašenim slogovima). Klauzulom se nazivaju i zaglavni stihovi dužeg metričkog niza ili u prozi ritmički završeci rečenica. (*Leksikon antičkih termina, mrežno izdanje*).

¹¹⁷ Uz Cicerona najznačajniji rimski teoretičar govornišтва. Glavno mu je djelo udžbenik *Institutio oratoria*.

¹¹⁸ Njemački retoričar i klasični filolog. Glavno mu je djelo *Priručnik književne retorike*.

dio rečenice, cijelu rečenicu pa čak i kompleksne jezične znakove na razinama višim od rečenice i dijeli ih prema antici na figure iskaza i figure mišljenja. U ovome radu stilistička će se analiza provoditi na izdvojenim, karakterističnim primjerima, točnije neće biti zastupljene sve stilske figure i tropi.

Najčešći barokni ukras bila je kraljica figura, metafora, koju Đurđević u svojoj elegiji *Somnium de domina* unosi više puta, ali već je jedna ranije izdvojena:

Iamque ille extremam tandem contingere palmam

*Armaque devicta figere in arce cupit.*¹¹⁹

U ovoj se metafori ogleda nadarenost pjesnika Đurđevića, umijeće njegove riječi. Koristeći ratnu terminologiju pjesnik opisuje čin stupanja u spolni odnos svoje gospodarice i suparnika Like. Likino osvajanje gospodarice uspoređuje s ratnim osvajanjem tvrđave koju će on svladati oružjem i doseći posljednju pobjedu, odnosno spolni odnos s gospodaricom. Često je u Đurđevićevim stihovima i metaforičko hiperboliziranje:

Et colubri levius, levius de monte leonum

Perfurit obstantes dira libido moras

Quam mihi, per mestum dum talia cerno soporem,

*Intumuit nigro sanguine molle iecur.*¹²⁰

Pjesnik u čitavoj elegiji naglašava svoje ljubavno mučeništvo, ističe svoje okove iz kojih se ne može nikako osloboditi, proživljava san kao da je stvaran, očekujući sažaljenje od čitatelja. S obzirom da je upozorio čitatelja da je cijela pjesma priča o jednom snu, noćnoj mori koju je pjesnik sanjao, trideset osmi stih može se definirati kao hiperbola. Pjesnik preuveličava svoje stanje, nježna jetra mu se prelila crnom krvlju dok promatra žalostan san. Doista pretjeran opis emocija nakon jednoga sna o gospodarici za koju ništa pozitivno nije iznio u čitavoj pjesmi.

Dvadeset osmi stih nosi tri stilska ukrasa vrijedna spomena koja opisuju pjesnikove osjećaje:

*Quam nostro poteras ponere, Somne, sinu?*¹²¹

¹¹⁹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 45, 46. (Gortan, 1956: 223).

¹²⁰ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 35 – 38. (Gortan, 1956: 223).

¹²¹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 28. (Gortan, 1956: 222).

Osim što postavlja retoričko pitanje, pjesnik se obraća Snu kao i u jedanaestome stihu (*Hei mihi, quae vidi! Novi te ludere, Somne,...*),¹²² a ta figura se naziva apostrofa.¹²³ Također, može se reći da je san personificiran jer mu se pjesnik obraća kao živoj osobi. U ovome stihu nalazi se i autorsko mi (*nostro*), odnosno enalaga¹²⁴ prvoga lica množine umjesto prvoga lica jednine.

Kako bi još jače naglasio svoje psihičko stanje pjesnik često koristi gradaciju:

Nunc, velut in media prudens luctator arena,

Insultat collo, corripit inde pedes,

Nunc oculis oculos, nunc miscet labra labellis,

Nunc tentat nivei candida poma sinus,

Nunc petit illecebris, nunc expugnare querelis,

*Nunc iram simulat, nunc movet arte preces.*¹²⁵

Ovim stihovima autor elegije pojačava svoje emocije, patetičnost stihova čemu pridonosi i figura koja se naziva asindenton, odnosno nizanje riječi bez gramatičkoga povezivanja te anafora, odnosno ponavljanje riječi *nunc* na početku stihova. Anaforu koristi na još nekoliko mjesta, primjerice ponavljanje priloga *hinc*:

Hinc aram institui votum ad lustrale vocando

Desuper imposita numina furva dape.

Hinc thalamum novies, novies mea tempora circum

Tessala cantato flumine sparsit anus.

Hinc sale commistae fruges et sanguine fuso

*Placavit Stygium nigra capella Iovem.*¹²⁶

Za ostvarivanje pjesničkoga ritma i naglašavanje emocionalnog stanja Đurđević se služi i asonancom, aliteracijom, epizeuksom i poliptonom. Asonanca je figura ponavljanja vokala u

¹²² *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 11. (Gortan, 1956: 222).

¹²³ Apostrofa je figura misli koja je česta u pjesništvu još od antike, a karakterizira je obraćanje lirskoga subjekta odsutnoj osobi, životinji, biljci, pojavi...

¹²⁴ Figura konstrukcije kojom se jedan gramatički oblik mijenja drugim.

¹²⁵ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 49 – 54. (Gortan, 1956: 223).

¹²⁶ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 5 – 10. (Gortan, 1956: 222).

stihu, dok je aliteracija ponavljanje suglasnika. Najviše ponavljanja vokala u elegiji *Somnium de domina* nalazi se u šezdeset šestom stihu, a to je vokal *a* čak devet puta:

*Callida Dardanias ante Lacena rates.*¹²⁷

Aliteracija suglasnika *t* u sedamdeset šestom stihu ponavlja se sedam puta:

*Et toto fluitant brachia nostra thoro...*¹²⁸

Epizeuksa je figura dikcije koju odlikuje uzastopno ponavljanje iste riječi ili skupine riječi bez koordinacijskoga veznika u stihu, a prema Bagiću (2012: 113) sudjeluje u zvukovnom ugađanju stiha i njegovom uklapanju u odabrani metrički obrazac. Primjeri epizeukse u ovoj elegiji su:

*Hinc thalamum novies, novies mea tempora circum...*¹²⁹

...

*Et colubri levius, levius de monte leonum...*¹³⁰

Poliptoton je, prema Bagiću (2012: 250) ponavljanje iste riječi (najčešće imenice) u stihu, rečenici ili ulomku, ali u različitom padežu, a često su u funkciji isticanja ideje, inzistiranja na opsesivnoj misli, približavanja udaljenih predmeta, pojava i gledišta. Očiti primjer poliptotona u elegiji *Somnium de domina* je u pedeset prvom stihu gdje su riječi *oculis* i *oculos* izvedeni oblici od iste riječi *oculus*. *Oculus* je ablativ, a *oculos* akuzativ množine:

*Nunc oculis oculos, nunc miscet labra labellis...*¹³¹

Od figura dikcije valja izdvojiti i onomatopeju koja uprisutnjuje govor prirode i zvukove okoline, a Đurđević u opisu pejzaža pjeva kako je od mnogih ptica odjekivala kićena obala:

*Pictaque per multam ripa sonabat avem.*¹³²

Od figura misli osim hiperbole i gradacije javlja se i usporedba: *fera mors* i *levis umbra* u osamnaestome stihu, a kao što je već rečeno, pjesnik uspoređuje svoju gospodaricu s Filomelom i Helenom, antičkim mitskim ženama junakinjama, a svoju nesretnu sudbinu sa sudbinama nesretnih antičkih junaka Aheloja i Ahileja, Busirisa i Kiklopa. U stihovima gdje pjesnik

¹²⁷ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 66. (Gortan, 1956: 223).

¹²⁸ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 76. (Gortan, 1956: 224).

¹²⁹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 7. (Gortan, 1956: 222).

¹³⁰ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 35. (Gortan, 1956: 223).

¹³¹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 51. (Gortan, 1956: 223).

¹³² *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 22. (Gortan, 1956: 222).

uspoređuje gospodaricu s Helenom, najljepšom ženom na svijetu, koristi ironiju, odnosno figuru u kojoj se misli suprotno onome što se kaže:

Sed pugnāt, placito quondam ut pugnabat amori

*Callida Dardanias ante Lacena rates.*¹³³

Pjesnik kaže da se gospodarica bori kao što se nekoć nježnoj ljubavi odupirala mudra Spartanka pred trojanskim lađama. Prema grčkom mitu, Helena se zaljubila u Parisa i svojevolumno otišla iz Sparte, dakle nije se opirala Parisovoj otmici.

Od figura riječi treba izdvojiti još metonimiju i sinegdohu. Već u drugom stihu elegije pjesnik koristi riječ *membra* koja znači *udovi* za cijelo tijelo i to je figura koja se naziva sinegdoha *pars pro toto*, odnosno „dio za cjelinu“:

*... Ingrato eripui languida membra thoro.*¹³⁴

Zamjenjivanje jedne riječi drugom na temelju njihove logičke bliskosti, vremenske ili prostorne povezanosti zove se metonimija, a u dvadesetome stihu pjesnik koristi metonimiju *mobile frigus*, bistar potok:

*Gramina perspicuae mobile frigus aquae,...*¹³⁵

U četrdeset sedmom stihu pjesnik koristi riječi različita izraza, a jednakoga sadržaja, *fluitat* i *natat*. Ta pojava naziva se sinonimija:

*Ore natat fluitatque oculis manifesta libido...*¹³⁶

Već u sljedećem stihu je trop koji plijeni posebnu pozornost, *Cypris*. Kipranka je Venerin nadimak, a ta pojava u kojoj se vlastito ime zamjenjuje klasičnim epitetom naziva se antonomazija:

*Et rubet in molli Cypridis ira gena.*¹³⁷

U kontrastu, suprotstavljanju dvaju oprečnih pojmova, pjesnik stavlja naglasak na svoje emocije pa tako Đurđević, unatoč tome što su druge ljubavi jake kao smrt, naglasak stavlja na svoju koja je slaba kao sjena:

¹³³ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 65, 66. (Gortan, 1956: 223).

¹³⁴ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 2. (Gortan, 1956: 222).

¹³⁵ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 20. (Gortan, 1956: 222).

¹³⁶ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 47. (Gortan, 1956: 223).

¹³⁷ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 48. (Gortan, 1956: 223).

Addit Amor vires aliis, mihi demit, amando

*Nec fera mors alios, me levis umbra movet.*¹³⁸

Ponekad pjesnik prenosi misao iz jednoga stiha u drugi. Ta se figura naziva opkoračenje, a česte su i inverzije, odnosno obrnuti red riječi u rečenici, *Dominae meae*:

Quodque magis, fuit ille Lycas! mea perfida pestis

*Et coluber Dominae captus amore meae.*¹³⁹

Za razliku od epiteta kojima obiluje ova elegija (*fronde arborea, mobile frigus, aura candida, coluber captus*), deminutivi su rijetki, odnosno samo riječi *capella* i *labellis* su umanjenice. Pleonazam *torvus timor* stilistički je i ekspresivan, a pjesniku, osim za versifikacijsko usklađivanje stiha, služi i za naglašavanje osjećaja.

Dakle, Đurđevićev latinistički pjesnički jezik doista je bogat i raznolik, s mnogo riječi i izraza, ali Gortan (1956: XVI) ipak daje neke napomene o njegovome leksiku za koje kaže da mu ih ne može zamjeriti jer se javljaju i kod drugih neolatinista, ali svakako ih napominje. Naime, Đurđević često izostavlja konsonante ili ih zamjenjuje drugima, npr. *commistae* u devetom stihu elegije umjesto *commixtae*, zatim upotrebljava diftonge gdje im nije mjesto, primjerice *foemina* umjesto *femina*. Ono što najčešće griješi je ispuštanje aspiracije, npr. *Tessala* umjesto *Thessala* ili *Aemonia* umjesto *Haemonia*, no u drugome stihu piše *thoro* umjesto *toro*. Unatoč tim sitnim zamjerkama Ignjatu Đurđeviću ne može se osporiti njegovo iznimno poznavanje latinskoga jezika, klasičnih autora i latinske prozodije.

¹³⁸ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 17, 18. (Gortan, 1956: 222).

¹³⁹ *Somnium de domina*, Ignjat Đurđević, CVII: 29, 30. (Gortan, 1956: 222).

7. *Somnium de domina* u nastavi Hrvatskoga i Latinskoga jezika

Ljubavna elegija *Somnium de domina* Ignjata Đurđevića može se obrađivati na nastavi Latinskoga jezika, ali i na nastavi Hrvatskoga jezika. Dok se na potonjoj čak i obrađuju djela hrvatskih latinista u prijevodu, na nastavi Latinskoga jezika ne samo da se ne obrađuju djela, već se hrvatski latinisti uglavnom ni ne spominju. Maturanti u klasičnim gimnazijama, prema *Odluci o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Latinski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* iz 2019. godine,¹⁴⁰ trebali bi obrađivati jezik i stil književnosti razdoblja kršćanske literature i hrvatskih latinista. S obzirom na to da je latinski jezik bio službeni jezik u Hrvatskoj sve do 1847. godine¹⁴¹ i da je veliki dio dokumenata, saborskih govora i zapisnika, javnih i privatnih korespondencija bio napisan na latinskom jeziku, a i da je on bio sastavni dio naobrazbe, znanosti, književnosti i uvelike obilježio našu povijest, doista bi bilo neophodno da svaki učenik, posebno onaj koji završava gimnaziju čija je svrha razvijanje intelektualne širine, zna i može izdvojiti bitne podatke o hrvatskim latinistima, razumjeti kontekst političkih i društvenih prilika u Hrvatskoj kroz povijest i povezati ih s književnim djelima i dokumentima koji tada nastaju. Dakle, važno bi bilo da svaki učenik, ne samo gimnazijalac, ne samo maturant klasične gimnazije, zna velikane koji su obilježili povijest njegova naroda.

7.1. Ignjat Đurđević u nastavi Hrvatskoga jezika

Ignjat Đurđević i neka njegova djela iz zbirke *Pjesni razlike* i humoristična poema *Suze Marunkove* obrađuju se na nastavi Hrvatskoga jezika u drugom razredu srednje škole, u gimnazijama, unutar cjeline *Hrvatski barok* koja se dijeli na dubrovačko-dalmatinski književni krug, ozaljski književni krug, kajkavski književni krug i slavonski književni krug. Đurđević pripada dubrovačko-dalmatinskom književnom krugu, a primjerice u udžbeniku *Književni vremeplov 2* autorica Dujmović-Markusi i Rossetti-Bazdan (2011: 202 – 204) ni ne spominju se njegova latinska djela, osim zbirke *Poetici lusui varii* među ostalim djelima. Dakle, autorice ne pridaju mnogo važnosti njegovom latinskom umjetničkom korpusu koji je na zavidnoj razini i uistinu vrijedan spomena.

U pjesmama *Slici svojoj u ruci gospođe*, *Raklici koja je sumnjila bit ljubljena*, *Ljubovnik rasrčeni* i *Vili neharnoj pjeva*, koje su objavljene u tom udžbeniku, Đurđević pjeva o

¹⁴⁰ MZO, 2019, mrežno izdanje.

¹⁴¹ 23. listopada 1847., na prijedlog Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Sabor donosi zaključak o uvođenju hrvatskoga jezika kao službenoga jezika u javnoj uporabi.

neuzvraćenoj ljubavi, podrugljiv je i ironičan prema ženi, osvetoljubiv, zamjera joj i vrijeđa je. U ovim pjesmama postoje mnoge sličnosti s elegijom *Somnium de domina*, stoga bi učenicima uistinu bilo korisno, posebno onima koji uče latinski jezik, obraditi i tu elegiju na latinskom paralelno s hrvatskim pjesmama.

Zajednički su motivi ljubavi, fatalne žene, ljubomore i osvete kao i odnos prema ženama. Također Đurđević zamjera ženi što je nemarna, prijetvorna i nevjerna, želi u čitatelju izazvati sažaljenje i dočarati mu koliko je zapravo njegova ljubav istovremeno jaka i bolna. Koristi i mnogo pjesničkih figura i postupaka kojima ocrtava razdoblje barokne kićenosti.

Osim toga, važno bi bilo spomenuti dubrovačku ljubavnu elegiju pri obrađivanju elegije kao žanra u prvom razredu srednje škole s obzirom da je elegija kao žanr preuzeta iz antike, a Dubrovčani su je preuzeli, formalno-metrički te dijelom sadržajno iz rimske ljubavne elegije. Osim Ignjata Đurđevića treba spomenuti i Karla Pucića, Iliju Crijevića i Vicu Petrovića.

7.2. Ignjat Đurđević u nastavi Latinskoga jezika

Glavno Đurđevićevo djelo povijesne tematike na latinskom jeziku je *Vitae et carmina nonnulorum illustrium civium Rhacusinorum* u kojemu je okupio kratke biografije dubrovačkih većinom književnika i znanstvenika. Također je za našu povijest značajan i fragmentarni spis *Antiquitates Illyricae*. Na korelacijskom nastavnom satu Povijesti i Latinskoga jezika učenici bi mogli spomenuti ova Đurđevićeva djela zahvaljujući kojima je danas poznat taj dio hrvatske i dubrovačke povijesti.

Što se tiče obrade antologijske ljubavne elegije *Somnium de domina* na nastavi Latinskoga jezika, važno je smjestiti ju u kontekst vremenskoga razdoblja u kojemu je nastala te u kontekst Đurđevićeva književnoga korpusa. S književnoga aspekta naglasak treba staviti na književni rod liriku i na samu književnu vrstu – elegiju. Učenike nastavnik treba podsjetiti na važnost elegijskoga distiha u antičkoj književnosti i na kanon antičkih elegičara u kojima je Đurđević pronašao uzor. Kao i na nastavi Hrvatskoga jezika potrebno je obraditi tope, odnosno zajednička opća mjesta (lat. *loci communes*) i žanrovski personal, likove koji sudjeluju u elegiji. Što se tiče antičkih motiva, ova se nastavna jedinica može povezati s obradom Trojanskoga rata iz nastavnoga predmeta Povijest, potom s nastavnim jedinicama vezanima za grčku mitologiju iz Grčkoga jezika te s Hrvatskim jezikom u kojem se obrađuje modernistički roman *Kiklop* hrvatskoga književnika Ranka Marinkovića.

Pri obradi motiva pjesnikove ljubavi, ljubomore i osvete nastavnik učenike može poučiti i razvijanju samopoštovanja i samopouzdanja te prepoznavanja, prihvaćanja i upravljanja svojim emocijama i ponašanjem što pripada međupredmetnoj temi Osobnoga i socijalnoga razvoja¹⁴² unutar Kurikuluma za osnovne i srednje škole. Međupredmetne teme Zdravlje¹⁴³ i Građanski odgoj i obrazovanje¹⁴⁴ od iznimne su važnosti za učenike i njihov odgoj i obrazovanje.

Pod temom tjelesnoga zdravlja nastavnik, potaknut motivom spolnoga odnosa unutar elegije, treba poučiti učenike odgovornom spolnom ponašanju, spolnom zdravlju i higijeni, važnosti osobne odgovornosti u sprječavanju spolno prenosivih bolesti i pomoći im razviti sliku o spolnosti kao sastavnom dijelu ljudskoga života. Dakle, učenici trebaju znati i moći razgovarati i raspravljati o temi spolnosti kao sasvim normalnoj životnoj temi s prijateljima, roditeljima, nastavnicima i stručnim suradnicima, a ne je izbjegavati i ismijavati.

Međupredmetna tema *Građanski odgoj i obrazovanje* potiče učenike na toleranciju i solidarnost prema svim ljudima unutar društvene zajednice, bez obzira na etničku, nacionalnu, religijsku pripadnost. Posebno važna tema za ovu elegiju je ravnopravnost spolova za koju se učenici trebaju zalagati u svakodnevnim situacijama. Pjesnikov odnos prema ženi trebaju shvatiti u negativnom kontekstu, a nužno je i da prepoznaju spolnu diskriminaciju i stereotipe u njegovim stihovima, naravno sve u kontekstu razdoblja u kojem je ova elegija nastala.

Dakle, ova Đurđevićeva ljubavna elegija može se koristiti na nastavi Hrvatskoga jezika, Latinskoga jezika i Povijesti, a čak i Psihologije, Sociologije te Etike. Njezin se sadržaj može povezati s međupredmetnim temama: *Osobni i socijalni razvoj*, *Zdravlje* i *Građanski odgoj i obrazovanje*.

¹⁴² V. Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine, mrežno izdanje*.

¹⁴³ V. Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Zdravlje za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine, mrežno izdanje*.

¹⁴⁴ V. Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine, mrežno izdanje*.

8. Zaključak

Motiv spolnoga odnosa i lik fatalne gospodarice uistinu je ljubavnu elegiju *Somnium de domina* Ignjata Đurđevića izdignuo iz mnoštva elegija nabožne i religiozne tematike specifične za to doba. U ovome se djelu ogleda Đurđevićovo izvrsno poznavanje latinskoga jezika i prozodije te rimskih pjesnika i njihovih djela.

Kroz čitavu elegiju pjesnik naglašava svoje ljubavno ropstvo i nedostižnost fatalne gospodarice stavljajući u prvi plan svoju bol i patnju koja eskalira u pjesnikovu ljubomoru. Vrhunac pjesnikove ljubomore događa se kada od poganskih bogova traži osvetu prinoseći im zavjetne darove i moleći ih milost, što je u oprečnosti s ostalim hrvatskim latinistima toga doba, a i s preostalim Đurđevićevim djelima koje uglavnom karakterizira obraćenje kršćanskom nauku.

U ovoj elegiji, u kojoj Đurđević priča o svome snu koji je uznemirio njegov duh, pjesnik unosi antičke motive, projicira grčko-rimsku mitologiju, oponaša rimsku ljubavnu elegiju i njezine elemente. Đurđevićev je stil obilježen slikovitošću, kreativnošću i igrom riječi, a u skladu s baroknim vremenom u kojem stvara i nagomilanom figurativnošću. U njegovoj je poeziji vidljiv antički utjecaj, a posebno se u ovoj ljubavnoj elegiji ugledao na rimske elegičare Ovidija, Propercija i Tibula. Tipični likovi rimske elegije, točnije likovi gospodarice (*domina*) i suparnika (*rivalis*), glavni su likovi i u elegiji *Somnium de domina*, a opća mjesta koja se pojavljuju su *servitium amoris*, *ignis amoris* i *descriptio dominae*.

Za daljnje bi istraživanje bilo moguće usporediti Đurđevićeve ljubavne pjesme na hrvatskom jeziku i elegiju *Somnium de domina*, njegov odnos prema ženama u tim pjesmama s odnosom prema gospodarici u ovoj elegiji, potom obrađuje li Ignjat Đurđević u nekom djelu osim ovoga motiv sna i u kojem kontekstu. Valjalo bi i usporediti Đurđevićev san s elegijom Vice Petrovića *San ljuveni* koji je napisan na hrvatskom jeziku, a dosta bi se istraživanja moglo provesti uspoređujući djela ostalih dubrovačkih ljubavnih elegičara Karla Pucića i Ilije Crijevića. S obzirom da je latinski jezik uvelike obilježio hrvatsku povijest, veoma bi bilo važno da se više vremena i nastavnih sati izdvoji za hrvatske latiniste u osnovnim, a osobito u srednjim školama.

Emocije koje Đurđević prenosi na čitatelja svakodnevne su i on čitatelje informira o svom unutaršnjem stanju i uvjerava ih u jačinu svojih osjećaja. Iako je ovo bio samo ružan san, u pjesniku je izazvao negativne emocije. Elegija *Somnium de domina* obogatila je cjelinu hrvatske latinističke poezije, a u Đurđevićevim se stihovima može pronaći svaka osoba koja je doživjela bolno iskustvo preljuba ili nevjere voljene osobe. Spoj vrsnoga latinista, senzibilnoga muškarca i eksplicitnoga sadržaja izdvojio je ovu elegiju iz mnoštva elegija toga doba.

9. Popis literature

BAGIĆ, Krešimir. (2012). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.

BALEN, Matea. (2016). „Motiv sna u hrvatskoj usmenoj baladi“, *Narodna umjetnost*, 53(2), str. 133-147. Preuzeto s: <https://doi.org/10.15176/vol53no208>. (Datum pristupa: 5. 8. 2021.).

BLAGUS, Iva. (2014). *Rimski elegičari i zbirka elegija "Ad Flaviam" Ilije Crijevića*. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija. Preuzeto s: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:338376>. (Datum pristupa: 5. 8. 2021.).

BLAŽEVIĆ, Marija. (2018). *Hrvatska barokna religiozna lirika i književni ukus*. Diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Rijeka. Preuzeto s: <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A1391/datastream/PDF/view>. (Datum pristupa: 25. 8. 2021.).

DUJMOVIĆ-MARKUSI, Dragica. ROSSETTI-BAZDAN, Sandra. (2011). *Književni vremeplov 2*. Zagreb: Profil.

CONTE, Gian Biagio. (1999). *Latin Literature: A history*. The Johns Hopkins University press: Baltimore i London.

FLAŠAR, Miron. BUDIMIR, Milan. (1986). *Pregled rimske književnosti: De auctoribus romanis*. Beograd: Naučna knjiga.

GORTAN, Veljko. VRATOVIĆ, Vladimir. (1970). „Ignjat Đurđević“ u: *Hrvatski latinisti = Croatici auctores qui latine scripserunt*. Sv. II. Zagreb: Zora, str. 187. – 243.

GORTAN, Veljko. VRATOVIĆ, Vladimir. (1969). *Hrvatski latinisti = Croatici auctores qui latine scripserunt*. Sv. I. Zagreb: Zora.

GORTAN, Veljko. (1956). *Ignjat Đurđević: Latinske pjesni razlike*. Zagreb: JAZU.

HALUŽAN, Valentina. (2016). *Alegorija snova*. Diplomski rad, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Osijek. Preuzeto s: <https://core.ac.uk/download/pdf/197555499.pdf>. (Datum pristupa: 13. 8. 2021.)

HOWARD, Sethanne. (2008). *Hidden Giants*. North Carolina, United States: Lulu.com.

JUVAN, Marko. (2013). *Intertekstualnost*. Novi Sad: Akademska knjiga.

KRKLEC, Tea. (2016). *Antički utjecaji u pjesničkoj zbirci "Poetici lusus varii" Ignjata Đurđevića*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija. Preuzeto s: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:874673>. (Datum pristupa: 15. 8. 2021.)

LISIČAR, Petar. (1971). *Grci i Rimljani*. Zagreb: Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu.

LUETIĆ, Andrea. (2014). *Lik žene u odabranim žanrovima hrvatskog poslijerenesansnog latiniteta*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, Preuzeto s: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:086966>. (Datum pristupa: 5.8.2021.)

MUSIĆ, August. (1942). *Nacrt grčkih i rimskih starina*. Zagreb: Izdanje nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare.

STEPANIĆ, Gorana. (2005). *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb. Preuzeto s: <https://www.bib.irb.hr/438311>. (Datum pristupa: 15. 8. 2021.)

ŠAPRO-FICOVIĆ, Marica. (2007). „Knjižnica isusovaca u Dubrovniku: od Collegiuma Ragusinuma do današnje Rezidencije Družbe Isusove“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 50(3), str. 16 – 30. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/22604> (Datum pristupa: 5. 8. 2021.).

ŠIMUNKOVIĆ, Ljerka. (2018). „Nova knjiga o jeziku hrvatskih pisaca (Sanja Vulić, Jedinstvo različitosti. Radovi iz hrvatske filologije, Književni krug Split, 2018.)“, *Čakavska rič*, (1-2), str. 275-280. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/213575> (Datum pristupa: 15.08.2021.).

ŠKILJAN, D., Bricko, M., Čengić, N., Novaković, D., Salopek, D., Šešelj, Z. (2003). *Leksikon antičkih termina*. Zagreb, Antibarbarus - Latina et Graeca.

ŠKILJAN, DUBRAVKO. (1985). „Antičke figure i tropi i suvremena lingvistika (I)“. *Latina et Graeca*, 1(26). str. 17 – 42. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/223616> (Datum pristupa: 25. 8. 2021.).

ŠVELEC, Franjo. (1971). „Ignjat Đurđević“, u: Vlatko Pavletić (ur.) *Đurđević, Ignjat: Pjesni razlike; Uzdasi Mandaljene Pokornice; Saltijer slovinski*. PSHK, knj. 18. Zagreb: Matica hrvatska i Zora. str. 7 – 28.

ZAMAROVSKÝ, Vojtech. (2004). *Junaci antičkih mitova: leksikoni grčke i rimske mitologije*, Zagreb: ArTresor naklada.

ZLATAR, Andrea. TRKANJEC, Željko. (1987). „San“. u Vojnović, Ira., Vidmar, Andrea., Gardilčić, Mislav. i Trkanjec, Željko. (1987). „Prijevod: Ciceron, Scipionov san“. *Latina et Graeca*, 1 (29), str. 76 – 79. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/223673>. (Datum pristupa: 5. 8. 2021.).

Internetski izvori

„Apulej, Lucije“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 14. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3462>.

Apulej, Lucije. *Zlatni magarac. Latin library (LL), mrežno izdanje*. Datum pristupa: 14. 8. 2021. <https://www.thelatinlibrary.com/apuleius/apuleius2.shtml>.

„Arkadija“. *Leksikon Marina Držića (LMD), mrežno izdanje*. Datum pristupa: 16. 8. 2021. <https://leksikon.muzej-marindrziac.eu/arkadija/>.

„Crijević, Ilija“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 2. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12724>.

„Della Bella, Ardelio“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 5.7.2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14401>.

„Domicije Mars“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 2. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15846>.

„Đurđević“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 5. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16930>.

„Đurđević, Ignjat“, (bilj. Vlaho BOGIŠIĆ, 1993.) u: *Hrvatski biografski leksikon (HBL), mrežno izdanje*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Datum pristupa: 5. 7. 2021. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5003>.

„egzegeza“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 5.7.2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17182>.

„ekloga“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 9. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17321>.

„elizija“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 3. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17744>.

„epilij“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 3. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18124>.

„Heziod“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 14. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25343>.

„idila“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 3. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26918>.

„Ignacije Lojolski“, sv. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 5. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26970>.

„Ilirski kolegij u Loretu“. *Proleksis enciklopedija. Mrežno izdanje*. Datum pristupa: 5.7.2021. <https://proleksis.lzmk.hr/27700/>.

„intertekstualnost“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 25. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27671>.

„Jupiter“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 9. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29528>.

„Kalin“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 30. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29936>.

„Katul, Gaj Valerije“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 30. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30921>.

„Klement XI“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 5. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31832>.

„Kritija“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 29. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34045>.

„Ksenofan“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 30. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34340>.

„Kserkso I.“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 15. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34349>.

„Marcijal, Marko Valerije“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 9. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38810>.

„Mimnermo“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 30. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40989>.

MZO. (2019a). Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine (NN), mrežno izdanje*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html.

MZO. (2019b). Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine (NN), mrežno izdanje*. Datum pristupa: 4. 8. 2021. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html.

MZO. (2019c). Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Zdravlje za osnovne škole i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine (NN), mrežno izdanje*. Datum pristupa: 4. 8. 2021. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_212.html.

MZO. (2019d). Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Latinski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine (NN), mrežno izdanje*. Datum pristupa: 4. 8. 2021. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_143.html.

MZO. (2019e). Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine (NN), mrežno izdanje*. Datum pristupa: 4. 8. 2021. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html.

„Ops“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 19. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45311>.

„Ovidije Nazon, Publije“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 13. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45974>.

„pastorala“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 3. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46928>.

Pavlović, Cvijeta. (2012). „Zoranićev san Ivanjske noći“. U: Benčić, Ž. & Fališevac, D. (ur.) *Prostori snova*. Zagreb, Disput, str. 213-229. Preuzeto s: CROSBİ: <https://www.bib.irb.hr/602937>.

„Petrović, Vice“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 3. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48007>.

„Plaut, Tit Makcije“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 9. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48648>.

„psaltir“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 13. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50893>.

„Pucić, Karlo“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 2. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51008>.

„Riffaterre, Michael“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 16. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52840>.

„Saturn“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 9. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=54703>.

„Solon“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 30. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57090>.

Stepanić, Gorana. (2013.) „Latinsko pjesništvo Stjepana Gradića“, u: Pavica Vilać (ur.) *Stjepan Gradić, otac domovine*, Dubrovnik: Dubrovački muzeji - Knežev dvor, str. 202-221. Preuzeto s: CROSBİ: <https://www.bib.irb.hr/644370>.

„Stiks“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 10. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58095>.

„Sulpicija“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 2. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58727>.

„Teognid“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 30. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60861>.

„Tesalija“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 14. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61017>.

„Tirtej“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 30. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61443>.

„Valgije Ruf, Gaj“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 2. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63737>.

„Vergilije Maron, Publije“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 9. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64325>.

Vergilije Maron, Publije. *Eneida. Latin library (LL), mrežno izdanje*. Datum pristupa: 14. 8. 2021. <https://www.thelatinlibrary.com/vergil/aen4.shtml>.

„zefir“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 14. 8. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67053>.

„Zlatarić, Dominko“. *Hrvatska enciklopedija (HE), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Datum pristupa: 5. 7. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67282>.